

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง” ซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ตามหลักภาวนา ๔ โดยศึกษารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง โดยแยกประเด็นในการวิเคราะห์ออก ตามวัตถุประสงค์ ตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

การเสนอผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการเสนอผลการวิจัยโดยการตอบคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ข้อโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ส่วนที่ ๑ เพื่อศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง

ปัญหาที่ต้องการทราบคือ คุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง สรุปผลได้ดังนี้

๑. คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมตามหลักภาวนา ๔

คุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ผู้นำต้องมีความสามารถสูง มีสติปัญญา ไหวพริบปฏิภาณดีและมีสมรรถนะในการทำงาน ต้องมีความสามารถในการสื่อสารเป็นอย่างดี แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี รวมทั้งต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ รวมทั้งการมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีทักษะในการติดต่อประสานงานดี ทักษะทางสังคมเป็นอีกหนึ่งส่วน และวิสัยทัศน์ของตนที่มองเห็นภาพอนาคตข้างหน้า ของกลุ่มว่าจะดำเนินไปอย่างไรในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ภาพลักษณ์ของผู้นำที่ต้องอยู่บนทรัพย์สิน คือ เงิน ผลประโยชน์ ต้องออกมาดี นอกจากนั้นยังต้องมีความสามารถในการติดต่อประสานงาน กับหน่วยงาน ต่างๆ มีจิตอาสา และความเสียสละความสุขส่วนตน และวิสัยทัศน์ต้องประกอบด้วยความซื่อสัตย์และความยุติธรรม มีวินัย มีความมั่นใจในตนเอง มีความรับผิดชอบ มีความอดทนอดกลั้น รวมทั้งความคิดเชิงสร้างสรรค์ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีเป้าหมายการดำเนินของกลุ่มที่ชัดเจนและทิศทางมีทักษะทางสังคมดีมีความยืดหยุ่นสูง ในการออมชอมเวลาที่เหมาะสมมีปัญหาในการส่งหุ้น เงินที่ถูกลงจากกลุ่ม แต่มุ่งองค์กร คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของตนที่ตั้งขึ้น โดยยึดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กลุ่มตั้งขึ้น ตลอดจนระเบียบข้อบังคับของกลุ่มเป็นหลักมีความมุ่งมั่นให้ดำเนินงานตามเป้าหมายที่วางไว้ในแต่ละเดือน จะให้ความสำคัญในเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าความต้องการส่วนตัว อำนาจหน้าที่ ที่ทางกลุ่มได้ตั้งขึ้น

รวมทั้งการเตรียมความพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง คุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เริ่มมีการริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อเตรียมพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เช่น การเริ่มนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ ตลอดจนข่าวสาร มีมุมมองใหม่ๆ สร้างจุดขาย เช่น พื้นที่วิจัยจังหวัดพิษณุโลก ผู้นำกลุ่มมีการเดินทางเผยแพร่แนวคิดการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ให้แก่พระสังฆาธิการเวลาที่มีการอบรม พระสังฆาธิการระดับประเทศ การใช้กระแสสังคม ในอินเทอร์เน็ต เพื่อการประชาสัมพันธ์ กล้าคิด กล้าทำ พร้อมทั้งจะยอมรับการเปลี่ยนแปลง ยอมรับสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามา เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของโลกเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาเรียนรู้ และเข้าใจบริบทที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของสังคมได้ดี ปรับตัวได้ดี เวลาเข้าสังคม บุคลิกภาพที่เหมาะสมวางตัวเหมาะสมดี กิริยามารยาทดี วาจาถ้อยคำ เป็นคำบ้านๆ ที่บ่งบอกถึงความจริงใจ ไม่เสแสร้งแกล้งทำซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะตน เป็นสิ่งที่เรียกว่า พรสวรรค์ ผลงานที่ชัดเจน ความสามารถในการสื่อสารมีความสามารถในการครองใจคน และจิตใจดีโอบอ้อมอารี มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงาน โดยใช้ศรัทธาจากผู้นำกลุ่มซึ่งเป็นพระสงฆ์ก่อน เริ่มจากการทำศรัทธา ไม่ให้ตกไปในการครองเพศบรรพชิตมีผลต่อการเรียกศรัทธาในการเป็นผู้นำกลุ่ม

๑.๑ ด้านกายภาวนา

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทั้งสองพื้นที่การศึกษานั้น เกิดขึ้นเพราะวิสัยทัศน์ของผู้นำ ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนให้อยู่ดี กินดี เข้าถึงสวัสดิการของชุมชน แต่กระแสนิยมทุนนิยม ทำให้คนในพื้นที่นั้น บางคนหลงมัวเมา ติดอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าเทียม เช่น ต้องมีรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เหมือนเพื่อนบ้าน ซึ่งบางทีความต้องการเหล่านี้ทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสิน เงินนอกระบบจากการลงพื้นที่ทั้งการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ทำให้พบเห็น การบอกเล่าจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการกู้เงินจากกองทุนสัจจะสะสมทรัพย์ไปใช้นั้นนอกระบบบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้นำต้องทบทวนสถานการณ์การปล่อยเงินกู้ ต่างๆผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการต้องมีความรอบคอบ ถามไถ่พิจารณา อย่างรอบคอบ แสดงให้เห็นว่า เป็นความเมตตาปรากฏมา ต่อสมาชิก เพื่อนร่วมชุมชน แสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อ ดังสุภาษิตโบราณว่า ไม่ใช่ชาติใจเชื่อ แต่ถ้าเอื้อเฟื้อก็เหมือนเนื้ออาตมา ไม่ใช่ชาติ ใจเชื่อ แต่ถ้าไม่เอื้อเฟื้อก็เหมือนเนื้อในป่า การที่ชุมชนจะมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้นั้น ผู้วิจัยมองว่า ประชาชนในชุมชนจะมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้นั้น ประชาชนต้องการมีการกินดีอยู่ดี เป็นอันดับแรก จากนั้น เมื่อมีความกินดีอยู่ดี ครอบครัวยุ่เป็นสุข การประกอบอาชีพอาชีพการงาน ก็จะเป็นการงานที่ไม่มีโทษ เช่น การค้าขาย ยาเสพติด การลักลอบค้าขายของป่า การบุกรุกผืนป่าสาธารณะ เป็นต้น การที่ทางกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ดำเนินการแบบนี้เป็นสิ่งที่เรียกได้ว่า หากสมาชิกต้องการที่จะกู้เงิน อยากได้เงินเป็นทุนประกอบอาชีพต้อง เข้ามาเป็นสมาชิกรักษาศีล ๕ รักษาสัจจะก่อน ชุมชนก็จะได้รับการพัฒนา ทางกาย มีสวัสดิการ ทางสังคม ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทางจิตใจก็ได้รับการพัฒนาด้วยธรรมะหลักศีล ๕ โดยมีธรรมะข้อปฏิบัติขัดเกลาจิตใจนั่นก็คือ สัจจะ ความจริงใจ ต่อเพื่อนร่วมชุมชนไม่คดโกง ทำงานด้วยความจริงใจ ซื่อตรงต่อหน้าที่ ซื่อตรงต่อธรรมชาติ คือสิ่งแวดล้อมในชุมชนตนเอง มีความรักหวงแหน ผู้วิจัยพิจารณาว่า ความยั่งยืนของชุมชนสามารถพัฒนาให้มั่นคงได้ก็เพราะจุดเริ่มต้นตรงนี้นั่นเอง

นอกจากประเด็นดังกล่าวแล้วด้านกายภาวนา ผู้วิจัยมองว่าผู้นำร่างกายต้องพร้อมที่จะทำงานช่วยเหลือผู้อื่น คือคนในสังคม มนุษย์สัมพันธ์กับผู้คนรอบข้างต้องดี น่าเชื่อถือ เช่น เห็นก็น่าเข้าไว้ใจ เข้าใกล้ก็น่าเชื่อถือ เป็นต้นการได้อยู่ทำงานกับเพื่อนร่วมงาน สิ่งสำคัญที่สุด ผู้นำต้องปรับตัวให้เข้ากับผู้ได้บังคับบัญชา มีความสามารถรอบรู้การงาน เรียกได้ว่า อยู่สูงมองเห็นไกล อยู่ใกล้มองเห็นชัดหมายความว่า ต้องเข้าใจงานกระจายงานให้ผู้ได้บังคับบัญชา และประการสำคัญต้องเป็นตัวอย่างที่ดี นั่นก็คือ ไม่เป็นคนพาล ที่เบียดเบียนคนในชุมชน คือตั้งอยู่ในอคติ ส่วนตัว มีความตั้งใจที่จะดำรงตนรักษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ให้ดำเนินไปเพื่อให้กลุ่มเป็นที่พึ่ง ทางสวัสดิการชุมชน ไว้พึ่งพายามยากไม่ต้องหวังพึ่งการรักษาประกันโฆษณาชวนเชื่อต่างๆ ทางที่วินนอกจากนั้นความประพฤติทางกายก็สำคัญ การประพฤติตนอยู่ในสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านชุมชน เห็นเป็นตัวอย่างเช่นการดำรงชีวิต อยู่ในความพอเพียง ไม่หลงไหลไปกับสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าเทียม ความซื่อสัตย์สุจริตก็เป็นเรื่องสำคัญ เพราะ

เป็นการทำงานอยู่กับเงินของชาวบ้าน ซึ่งคนเหล่านั้นก็คือ คนในชุมชนรวมถึงญาติมิตรของตน และสิ่งสำคัญกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตั้งอยู่ในพื้นที่วัด การติดสุรา ยาเมา ต้องเป็นพื้นที่สีขาว หมายถึงพื้นที่แห่งการรักษาศีลดังปณิธานชื่อของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คำว่า “สัจจะ” มีความหมายได้หลายอย่าง เช่น การมีสัจจะ คือไม่พูดปด หรือความจริงใจซึ่งหมายรวมถึงศีลข้อที่ ๔ เพราะว่า คนที่รักษาคำพูด คำสัตย์ได้แล้วนับว่าเป็นคนดี ที่คิดดี และจะกระทำสิ่งที่ดีงาม ดังพุทธพจน์ที่ว่า สัจจัง เว อมตาวาจา คำจริงเป็นสิ่งที่ไม่ตาย การที่ผู้นำพูดอย่างไร ทำได้อย่างนั้นก็จะเป็นสิ่งที่เพิ่มน้ำหนักแห่งคำพูดได้มากนำมาซึ่งความศรัทธา ต่อผู้นำคนนั้น เพราะหากเป็นคนไม่รักษาสัจจะ ความจริงใจ ความสัตย์แล้ว ก็จะนับว่าเป็นคนพูดปด คนไม่จริงใจต่อผู้อื่น เป็นคนไม่ดีดังพุทธศาสนาสุภาษิตที่ว่า คนพูดเท็จไม่ทำชั่ว ย่อมไม่มี พฤติกรรมของผู้นำที่ดี ถือได้ว่าเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนา และช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยต้องพัฒนาพฤติกรรมคุณลักษณะภาวะผู้นำทางด้านกายภาพนา ก่อนที่เป็นไปโดยไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูลโดยต้องเน้นพฤติกรรมทั่วไป ต้องให้ความสำคัญแก่พฤติกรรมทางด้านกาย

๑.๒ ศิลภาวนา

ภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมตามหลักภาวนา ๔ นั้น ด้านศิลปภาวนา หมายถึง การที่ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการพัฒนาทางด้านความประพฤติ คือ ความซื่อตรง ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย คือ การเคารพกติกาของกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อเน้นหนักเรื่องสัจจะความประพฤติเป็นหลักซึ่งเมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกแล้ว ก็เข้าถึงหลักธรรมที่ทางกลุ่มได้ตั้งขึ้น เป็นการเข้าทางประตูพระรัตนตรัยไปทางอ้อม เป็นการชักนำให้คนประพฤติปฏิบัติธรรมโดยใช้หลักธรรมทางศาสนา และภูมิปัญญาพื้นบ้านอันเป็นผลมาจากความเข้มแข็งของระบบย่อยของโครงสร้างทางสังคม ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกันเหนียวแน่นแบบเครือญาติ และเพื่อนบ้าน ผสมผสานเข้ากับความเชื่อศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เรื่องของคำว่า “สัจจะ” ซึ่งมีความหมายได้หลายอย่าง เป็นหลักประกันความร่วมมือ ความซื่อสัตย์และมีคุณธรรมจริยธรรม ส่วนในเรื่องสัจจะ เป็นธรรมะข้อไหน ผู้วิจัยพิจารณาว่า ในหลักธรรมได้กล่าวถึง คำว่า “สัจจะ” คือ ความจริงและเป็นจริงใจที่มีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลัง นับว่าเป็นธรรมะพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ คำท้ายที่ว่า “ทรัพย์” นั้น โดยความเข้าใจทรัพย์คือวัตถุสิ่งของ ที่มีมูลค่าเป็นเงินแต่ทรัพย์ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีที่มีความหมายว่า เครื่องปลื้มใจ ดังจะเห็นได้ว่าคนในชุมชนยอมทำงานบางอย่างก็เพื่อให้ผู้อื่นยกย่องสรรเสริญ บางคนเสียสละแม้จะทำแบบปิดทองหลังพระ ก็เพราะมีความอิจฉาจากการให้เป็นต้น ดังนั้น การสะสมทรัพย์จึงไม่ใช่การสะสม “เงิน” แต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสะสมความภาคภูมิใจ สะสมบุญ สะสมความดีงาม เป็นต้น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้นเมื่อมีการทำดีแล้ว กลุ่มจะไม่ทอดทิ้ง จะช่วยเหลืออุ้มชูกันจะให้โอกาสแก่คนทุกคน นอกจากนี้ยังเป็นคุณธรรมที่กินได้ตั้งแต่ในครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน (ได้ประโยชน์ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย) คือ ครบวงจรชีวิตจากวิธีการจัดสวัสดิการของกลุ่มนั่นเอง ซึ่งให้เห็นว่า เมื่อมีการสะสมกันมาถึง

ระดับหนึ่งแล้วเงินปันผลของกลุ่มก็จะสามารถนำไปสู่กองทุนสวัสดิการ ดังนั้น คนแก่ที่ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้แล้วไม่มีญาติพี่น้องแล้ว ก็สามารถอยู่ในกลุ่มได้โดยอาศัยเงินปันผลที่ได้ตอนสิ้นปีสะสมกลับเข้าไปในกลุ่มอีกได้ และคนแก่คนนั้นก็ยังได้รับการดูแลจากกลุ่ม คือ กองทุนสวัสดิการ เมื่อเจ็บป่วยก็มีคำปรึกษาพยาบาลจนถึงวันตาย ก็มีคนที่คอยช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ด้วยการทำฌาปนกิจศพและคืนเงินที่สมาชิกสะสมไว้ครบทุกบาท

๑.๓ ด้านจิตตภาวนา

คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมตามหลักภาวนา ๔ ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในพื้นที่ ทั้ง ๒ แห่ง ผู้นำต้องมีความสามารถสูง มีสติปัญญาไหวพริบปฏิภาณดีและมีสมรรถนะในการทำงาน ต้องมีความสามารถในการสื่อสารเป็นอย่างดี แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี รวมทั้งต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ รวมทั้งการมีมนุษยสัมพันธ์ดีมีทักษะในการติดต่อประสานงานดี ทักษะทางสังคมเป็นอีกหนึ่งส่วน และวิสัยทัศน์ของตนที่มองเห็นภาพอนาคตข้างหน้าของกลุ่มว่าจะดำเนินไปอย่างไรในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ภาพลักษณ์ของผู้นำที่ต้องอยู่บนกองเงินผลประโยชน์ ต้องออกมาดี นอกจากนั้นยังต้องมีความสามารถในการติดต่อประสานงาน กับหน่วยงาน ต่างๆ มีจิตอาสา และความเสียสละความสุขส่วนตน และวิสัยทัศน์ต้องประกอบด้วยความซื่อสัตย์และความยุติธรรม มีวินัย มีความมั่นใจในตนเอง มีความรับผิดชอบ มีความอดทนอดกลั้น รวมทั้งความคิดเชิงสร้างสรรค์ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีเป้าหมายการดำเนินของกลุ่มที่ชัดเจนและทิศทางมีทักษะทางสังคมดี มีความยึดหยุ่นสูง ในการออมชอมเวลาที่สมาชิกมีปัญหาในการส่งหุ้น เงินที่ถูกไปจากกลุ่ม

แต่่มงองค์กร คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของตนที่ตั้งขึ้น โดยยึดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กลุ่มตั้งขึ้น ตลอดจนระเบียบข้อบังคับของกลุ่มเป็นหลักมีความมุ่งมั่นให้ดำเนินงานตามเป้าหมายที่วางไว้ในแต่ละเดือน จะให้ความสำคัญในเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าความต้องการส่วนตัว อำนาจหน้าที่ ที่ทางกลุ่มได้ตั้งขึ้น รวมทั้งการเตรียมความพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง คุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เริ่มมีการริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อเตรียมพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เช่นการเริ่มนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ ตลอดจนข่าวสาร มีมุมมองใหม่ๆ สร้างจุดขาย เช่น พื้นที่วิจัยจังหวัดพิษณุโลก ผู้นำกลุ่มมีการเดินทางเผยแพร่แนวคิดการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ให้แก่พระสังฆาธิการเวลาที่มีการอบรม พระสังฆาธิการระดับประเทศ การใช้กระแสสังคม ในอินเทอร์เน็ตเพื่อการประชาสัมพันธ์ กล้าคิด กล้าทำ พร้อมทั้งจะยอมรับการเปลี่ยนแปลง ยอมรับสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของโลกเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาเรียนรู้ และเข้าใจบริบทที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของสังคมได้ดี ปรับตัวได้เวลาเข้าสู่สังคม บุคลิกภาพที่เหมาะสมวางตัวเหมาะสม กิริยามารยาทดี วาจาถ้อยคำ เป็นคำบ้านๆ ที่บ่งบอกถึงความจริงใจ ไม่เสแสร้งแกล้งทำซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะตน เป็นสิ่งที่เรียกว่า พรสวรรค์ ผลงานที่ชัดเจน ความสามารถ

ในการสื่อสารมีความสามารถในการครองใจคน และจิตใจดีโอบอ้อมอารี มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงาน โดยใช้ศรัทธาจากผู้นำกลุ่มซึ่งเป็นพระสงฆ์ก่อน เริ่มจากการทำศรัทธา ไม่ให้ตกไปในการครองเพศบรรพชิตมีผลต่อการเรียกศรัทธาในการเป็นผู้นำกลุ่ม

๑.๔ ด้านปัญญาภาวนา

ต้องมีวิธีที่จะปฏิบัติความรู้ที่ตนมีต่อกลุ่ม ใช้ความรู้ที่มี และต้องมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น ต้องเป็นผู้รู้ข่าวสาร รู้การคาดการณ์ในอนาคต ที่เรียกว่า วิสัยทัศน์ นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต และกิจการทั้งหลายของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และสามารถถ่ายทอดข่าวสารที่ตนเองได้รับมา จากหนังสือ บุคคล และสิ่งอื่น ๆ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นกลุ่มที่ก่อตั้งโดยชาวบ้าน ในชุมชนชนบทบ้านนอก มีพระสงฆ์ดำรงตำแหน่งเป็นประธานที่ปรึกษาบ้าง เป็นประธานกลุ่มบ้าง ดังนั้นคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ จึงเป็นคนในชุมชนไม่ต้องการคนที่มี ความรู้มาก ปริญญาตรี ครูที่เกษียณราชการ แต่ต้องการคนที่ไว้วางใจ ได้มีความรักห่วงใยในชุมชน ดังคำพูดที่สะท้อนให้เห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และมีกฎที่สังคมยอมรับกันในกลุ่ม คือ การลงโทษทางสังคม สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ความสะดวกสบายด้วยระบบเทคโนโลยี ก็มี部分是ความต้องการ แต่ว่าความต้องการที่จะใช้กำลังคนให้มีส่วนร่วมในการทำงาน คือ คนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นความต้องการของคนในชุมชนมากกว่า ดังนั้น สิ่งจำเป็นในการพัฒนาชุมชนให้ ยั่งยืน ผู้นำต้องมีการแสวงหาความรู้ เพิ่มเติม เพิ่มความรอบรู้ นำความรู้เหล่านั้นมาใช้พัฒนากลุ่ม สัจจะสะสมทรัพย์ โดยการศึกษา การฝึกอบรม การพัฒนา แหล่งความรู้ของการศึกษาปัจจุบันเปิด กว้างมาก เช่น การศึกษาทางคณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่มีห้องเรียน หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัย สงฆ์ วิทยาเขต เหมาะสมกับผู้นำที่ส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุมาก่อน รวมถึงเป็นศิษย์เก่ามหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมถึงส่งเสริมให้คณะกรรมการ ได้มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มเติม การศึกษาดูงานกลุ่มอื่นก็มีส่วนทำให้คณะกรรมการ ผู้นำ ได้นำความรู้จากการดูงานกลุ่มสัจจะสะสม ทรัพย์กลุ่มอื่น มาพัฒนาต่อยอดขึ้นไปอีก นอกจากนั้น เมื่อมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นดังที่กล่าวมานี้ ชุมชน อื่นๆก็จะได้นำไปดำเนินการโดยนำข้อมูลของกลุ่มที่พัฒนาแล้ว เป็นกรณีศึกษา การพัฒนาชุมชนที่ ยั่งยืนที่เกิดจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ สวัสดิการชุมชน ที่มีตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็จะมีขึ้น เจริญขึ้น อย่างมั่นคง การตัดสินใจของผู้นำจะดำเนินการใดๆ ของกลุ่มนั้นต้องยึดหลักประชาธิปไตย คือ มีการ ฟังเสียงส่วนใหญ่ที่ประกอบพร้อมไปด้วยความชอบธรรม ยุติธรรมมุ่งการบริหารงานเพื่อส่วนรวมของ กลุ่ม ผู้นำแบบนี้มีทัศนคติต่อสมาชิกกลุ่ม คณะกรรมการ ผู้ร่วมงานตรงกันข้ามกับผู้นำแบบแบบ อำนาจนิยม หรืออื่นๆ ซึ่งผู้นำแบบอำนาจนิยมจะยึดตนเองเป็นหลักศูนย์กลางของอำนาจในการสั่ง การทั้งมวลจะอยู่ที่ผู้นำ เพราะผู้นำเชื่อว่า การกิจการงานต่างๆจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความรู้ ความสามารถของตัวผู้นำและประสบการณ์

ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ สรุปว่า เป็นภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมที่เป็นแบบประชาธิปไตยนั้น เพราะว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้นต้องอาศัยสมาชิก ถึงจะบรรลุเป้าหมายได้ ด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย ทุกความเห็นหรือการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและยังประโยชน์มหาศาลแก่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ดังนั้นผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้นเวลาประชุมประจำเดือนหรือว่าประชุมประจำปีเป็นต้น จะเปิดโอกาสให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา คือคณะกรรมการสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เข้าพบ หรือว่าแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมาย และวิธีการดำเนินงานตามแนวทางวัฒนธรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ตั้งขึ้น และผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมนั้น ต้องชักพ้องค์กรให้เคลื่อนไหวหรือกระทำการไปสู่เป้าหมายของกลุ่มที่มีกฎระเบียบ เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน และต้องกล้าตัดสินใจ มีความสามารถในการแก้ปัญหา รวมถึงมีการวางแผนล่วงหน้าเพื่อยอมรับการเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้มีความสามารถในการวางระบบการทำงานจัดคนให้เหมาะสมกับงาน ตามคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ สามารถในการจัดวางระบบการทำงาน เหมือนกับว่า ยืนอยู่ที่สูง มองเห็นคนข้างล่าง อยู่ใกล้มองเห็นที่ไกล อยู่ไกลมองเห็นชัด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มองอย่างนก และทำงานเหมือนกับมด ปลวกที่คลุกคลีทั่วหมวดงาน เอากายใจและส่วนที่สูงสุด คือสมองเข้าไปสัมผัสวางแผนงานได้ชัดเจน จัดแผนงานคน และการปล่อยกู้ ฝาก สวัสดิการให้เข้าระบบกัน กระจายงานและมอบให้เป็นการตัดสินใจร่วมกัน เป็นคุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และเมื่อเผชิญหน้ากับปัญหานั้น ผู้นำต้องกล้าตัดสินใจในบางเหตุการณ์ สถานการณ์ รูปการณ์นั้นๆ และอาจจะไม่มีเวลาในการทบทวนครุ่นคิดมากนัก ผู้นำต้องตัดสินใจทบทวนเลือกทางออกทางใดทางหนึ่งที่แน่นอน และผู้นำเชิงพฤติกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ประเภทนี้ยังนิยมการทำงานเป็นกลุ่ม เมื่อเผชิญหน้ากับปัญหามักจะขอความเห็นและมติจากที่ประชุมในการระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า นอกจากผู้นำกลุ่ม ซึ่งรวมทั้งคณะกรรมการจะมีคุณลักษณะกับการตัดสินใจที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นคุณลักษณะภาวะผู้นำ ที่แสดงออกด้านปัญญา แสดงแบบประชาธิปไตยส่งเสริมการปกครองให้รู้จักประชาธิปไตย ผู้วิจัยมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อที่จะไม่ทำให้เป็นข้อครหาว่า คนในเมืองตั้งรัฐบาล คนชนบทล้มรัฐบาลถือว่าเป็นการปลุกฝั่งทางตรงทางอ้อมอีกอย่างหนึ่ง คุณลักษณะส่วนหนึ่งของภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ดังกล่าวแล้ว การออมชอมเจรจาด้วยถ้อยคำที่เป็นประโยชน์มุ่งสู่ประโยชน์ที่เห็นแก่กลุ่ม เป็นภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมที่ผู้นำที่คำนึงถึงผู้อื่นเป็นหลักหรือมุ่งคน เป็นผู้นำที่มีพฤติกรรมต่อผู้ตามในลักษณะของความเป็นมิตร ไว้วางใจ ให้ความอบอุ่น ประกอบด้วยเมตตาที่มีส่วนสำคัญ ที่จะให้ประโยชน์ส่วนรวมคือการดำรงอยู่ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นคุณสมบัติที่โดดเด่น ที่เกิดจากการสังเกตของผู้วิจัย ซึ่งอยู่นอกเหนือจากการตัดสินใจ ก็คือการปลูกจิตสำนึก เริ่มต้นจากหมู่บ้านที่วัดตั้งอยู่

พระสงฆ์จะแสดงธรรม พุทธคุณแนะนำ กระตุ้นให้เห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มสังฆะสมถะธรรม ซึ่ง เป็นภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมการมุ่งคำนึงถึงตนเองเป็นหลักหรือมุ่งคน ในเวลาที่มีโอกาสประชุมกลุ่ม สังฆะสมถะธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งและสร้างพลังต่อรองในการแก้ไขปัญหาชุมชน ที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาเรื่องปากท้อง การไม่ดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เริ่มตั้งแต่การพูดคุยถึงปัญหาความยากจน การขาดเงินทุน การเป็นหนี้ และปัญหาชุมชนต่างๆ เช่น ขาดความเอื้อเฟื้อต่อกัน ของคนในชุมชน คนชรา เด็กปัญหายาเสพติด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถ้าชุมชนรวมตัวกันได้ ก็จะทำให้หมู่บ้านน่าอยู่ มีเงินหมุนเวียน ในชุมชนตนเองการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ด้วยการนำวัฒนธรรม ความเอื้อเฟื้อ เข้ามาสู่ชุมชนก็จะเกิด ผลได้เร็วโดยเอาเงินมาเป็นเครื่องมือ ทำให้เกิดการช่วยเหลือกันในสังคม เป็นการให้ทาน ช่วยเหลือ ผู้อื่นให้พ้นทุกข์

เป็นภาวะผู้นำแบบมุ่งที่คน (Employee Oriented) ให้ความสำคัญและความแตกต่าง ระหว่างบุคคล คือ สมาชิกภายในกลุ่มสังฆะสมถะธรรม ซึ่งก็คือ คนภายในชุมชน มีการปลูกเร้าช่วย ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย คือ ความอยู่ดีกินดี ทางกาย เมื่ออยู่ดีกินดีแล้ว ความ ต้องการการยอมรับจากหมู่ชนในชุมชนที่รักษาศีลกันเพื่อจะได้เป็นสมาชิกกลุ่มสังฆะสมถะธรรม ที่ ต้องมีสังฆะก็เกิดขึ้น นำมาซึ่งความเป็นปกติจิตที่พร้อมจะใช้งาน สดใส เข้ากับผู้อื่นได้ และเกิดปัญหา ที่จะพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า รวมถึงการแนะนำส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักจริง และ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองให้คนในชุมชนคิดเป็น ทำเป็น และที่สุดแก้ปัญหาเองได้ โดยการรวมกลุ่ม การสะสมธรรมะผสมผสานหลักธรรม เพื่อให้คนอื่น คือ สมาชิกพ้นจากความทุกข์ทางกาย ทางใจ ซึ่งเป็นบทบาทให้การเรียนรู้ และให้คำปรึกษา ดังนั้น การปลูกจิตสำนึกของพระสงฆ์ ผู้วิจัยพิจารณา สรุป วิเคราะห์ว่า ปรากฏในลักษณะคิดคำนึงถึงผู้อื่นสูง เป็นการริเริ่มทางโครงสร้าง คือ

๑. การกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ เช่น ความยากจน และปัญหาความไม่เข้มแข็งของชุมชน เป็นเสมือนการมุ่งคน แสดงให้เห็นถึงความเป็นมิตร เป็นการ ปรึกษาหารือ ร่วมกันกับผู้ตามคือ สมาชิก ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นพฤติกรรมภาวะผู้นำ

๒. การกระตุ้นให้เห็นถึงสาเหตุปัญหาและการเชื่อมโยงของปัญหาที่จะเกิดตามมา เหมือนกับว่า เป็นการวางแผน ซึ่งเป็นพฤติกรรมภาวะผู้นำแบบที่มุ่งงาน เพราะว่าเมื่อคนในชุมชน คือ สมาชิกกลุ่มสังฆะสมถะธรรมเห็นสาเหตุของปัญหาแล้ว ก็เกิดการวางแผนร่วมกันว่า คุณต้องเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มสังฆะสมถะธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและตัวของสมาชิกกลุ่มเอง

๓. แนะนำวิธีการแก้ปัญหาโดยการสร้างศักยภาพของชุมชนผ่านกระบวนการกลุ่มสังฆะ สมถะธรรมซึ่งเป็นการ รวมกลุ่มและรวมความคิดในการแก้ปัญหา เป็นเหมือนพฤติกรรมภาวะผู้นำ แบบมุ่งงาน ที่มีกองอำนาจการ ที่คอยแก้ปัญหา กำหนดบทบาทผู้ตามอย่างชัดเจน

๔. กระตุ้นให้เห็นผลที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มและชุมชนหลังจากการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการกลุ่มมีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป เป็นการสนับสนุนผู้ตามแบบมุ่งคน

เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่แบ่งแยกระหว่างผู้นำที่มีประสิทธิภาพและไม่มีประสิทธิภาพ โดยพฤติกรรมผู้นำกลุ่มจะสะสมทรัพย์ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็น ๒ แบบ คือ แบบมุ่งงานกับแบบมุ่งคน คือ มุ่งให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ดี ไม่มีหนี้สิน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมแบบปกติสุข ส่วนแบบที่มุ่งงานนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ สรุปว่า การให้กลุ่มสะสมทรัพย์ดำเนินไปได้ ในท่ามกลางความหลากหลายแห่งกองทุน ที่ผุดขึ้นตามมา เช่น กองทุนแม่ของแผ่นดิน กองทุนเงินล้าน เป็นพฤติกรรมที่มุ่งงาน เพื่อให้กลุ่มสะสมทรัพย์เป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้คนเข้าถึงสวัสดิการชุมชน ช่วยเหลือกันยามเจ็บ ยามจน ยามจาก และนอกเหนือจากนั้น ผู้วิจัยพิจารณาว่า นอกจากภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ที่แบบมุ่งงาน แบบมุ่งคน ยังมีความคิดเห็นอีกว่า

เป็นผู้นำแบบมุ่งสังคม ที่จะพยายามรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มพยายามให้สมาชิกกลุ่มเห็นว่าแต่ละคนก็มีความสำคัญ และมีบุคลิกอบอุ่น มีวิสัยทัศน์กว้างไกลที่ประกอบไปด้วยความเมตตาการส่งเสริมให้ชุมชนมีกิจกรรมซึ่งถือว่า เป็นจุดเริ่มต้นการสร้างศูนย์รวมหรือสร้าง ความสามัคคี โดยการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม มีความสามารถสูง มีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการประสานงานดี ในขณะที่กลุ่มได้ดำเนินกิจกรรมไปแต่ละเดือนนั้น พระสงฆ์ที่เป็นประธานกลุ่ม จะใช้โอกาสส่งเสริมคุณธรรมนี้เป็นการนำหลักศาสนาธรรมและหลักพัฒนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างลงตัว หลักการพัฒนา คือการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การทำงานเป็นทีม แก่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ โดยในวันที่กำหนดไว้ในแต่ละเดือน จะทำให้กลุ่มสะสมทรัพย์เรียนรู้ปัญหาและแก้ไขปัญหาไปในตัวรวมทั้งการตรวจสอบกันและกันในชุมชนเองด้วย หลักศาสนาเป็นการส่งเสริมคุณธรรม โดยการแทรกธรรมะให้เป็นข้อปฏิบัติของกลุ่ม เช่น ใครไม่มีสัจจะ คือการไม่รักษาเกณฑ์ เช่น การขาดส่งเงินหุ้นเป็นเดือนก็ต้องเสียค่าปรับ เป็นเสมือนกับว่า ขาดความขยันหมั่นเพียรในปัจจุบัน ขยันทำงานในชีวิตประจำวันของตนเองเพื่อที่จะได้มาซึ่งทรัพย์เพื่อนำมาใช้ในการเก็บออม และใช้เลี้ยงครอบครัว เป็นพฤติกรรมที่มุ่งคน คือมีพฤติกรรมที่เอาใจใส่ทุกซอกซอก ช่วยเหลือสนับสนุนผู้ตาม ทั้งเรื่องงาน และเรื่องส่วนตัว เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นต้น

๒. ด้านคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักภาวา ๔

กลุ่มสะสมทรัพย์ เป็นกลุ่มที่เกิดจากวิสัยทัศน์ของผู้นำ วิสัยทัศน์เป็นสิ่งที่เป็นอย่างคุณลักษณะส่วนหนึ่งของคุณลักษณะภาวะผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลงตามหลักภาวา ๔ ที่มองถึงอนาคต ด้วยความเสียสละของคณะกรรมการที่เป็นผู้นำ ผู้ที่รู้ปัญหาของชุมชน และเป็นการรวมตัวกันเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนในลักษณะของการพึ่งตนเอง คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตาม

หลักภาวนา ๔ ผู้นำต้องมีความสามารถสูง มีสติปัญญาไหวพริบปฏิภาณดีและมีสมรรถนะในการทำงาน ต้องมีความสามารถในการสื่อสารเป็นอย่างดี แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี รวมทั้งต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ รวมทั้งการมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีทักษะในการติดต่อประสานงานดี ทักษะทางสังคมเป็นอีกหนึ่งส่วน และวิสัยทัศน์ของตนที่มองเห็นภาพอนาคตข้างหน้าของกลุ่มว่าจะดำเนินไปอย่างไรในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ภาพลักษณ์ของผู้นำที่ต้องอยู่บนกองเงินผลประโยชน์ ต้องออกมาดี นอกจากนั้นยังต้องมีความสามารถในการติดต่อประสานงาน กับหน่วยงาน ต่างๆ มีจิตอาสา และความเสียสละความสุขส่วนตน และวิสัยทัศน์ต้องประกอบด้วย ความซื่อสัตย์และความยุติธรรม มีวินัย มีความมั่นใจในตนเอง มีความรับผิดชอบ มีความอดทนอดกลั้น รวมทั้งความคิดเชิงสร้างสรรค์ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีเป้าหมายการดำเนินของกลุ่มที่ชัดเจนและทิศทางมีทักษะทางสังคมดี มีความยืดหยุ่นสูง ในการออมชอมเวลาที่สมาชิกมีปัญหาในการส่งหุ้น เงิน ที่กู้ไปจากกลุ่ม

แต่่มงองค์กร คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของตนที่ตั้งขึ้น โดยยึดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กลุ่มตั้งขึ้น ตลอดจนระเบียบข้อบังคับของกลุ่มเป็นหลักมีความมุ่งมั่นให้ดำเนินงานตามเป้าหมายที่วางไว้ในแต่ละเดือน จะให้ความสำคัญในเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าความต้องการส่วนตัว อำนาจหน้าที่ ที่ทางกลุ่มได้ตั้งขึ้น รวมทั้งการเตรียมความพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลง คุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เริ่มมีการริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อเตรียมพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เช่น การเริ่มนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ ตลอดจนข่าวสาร มีมุมมองใหม่ๆ สร้างจุดขาย เช่น พื้นที่วิจัยจังหวัดพิษณุโลก ผู้นำกลุ่มมีการเดินทางเผยแพร่แนวคิดการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ให้แก่พระสังฆาธิการเวลาที่มีการอบรม พระสังฆาธิการระดับประเทศ การใช้กระแสสังคม ในอินเทอร์เน็ต เพื่อการประชาสัมพันธ์ ถ้าคิด ถ้าทำ พร้อมทั้งจะยอมรับการเปลี่ยนแปลง ยอมรับสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของโลกเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาเรียนรู้ และเข้าใจบริบทที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของสังคมได้ดี ปรับตัวได้เวลาเข้าสู่สังคม บุคลิกภาพที่เหมาะสมวางตัวเหมาะสม กิริยามารยาทดี วาจาย่อยคำ เป็นคำบ้านๆ ที่บ่งบอกถึงความจริงใจ ไม่เสแสร้งแกล้งทำซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะตน เป็นสิ่งที่เรียกว่า พรสวรรค์ ผลงานที่ชัดเจน ความสามารถในการสื่อสารมีความสามารถในการครองใจคน และจิตใจดีโอบอ้อมอารี มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงาน โดยใช้ศรัทธาจากผู้นำกลุ่มซึ่งเป็นพระสงฆ์ก่อน เริ่มจากการทำศรัทธา ไม่ให้ตกไปในการครองเพศบรรพชิตมีผลต่อการเรียกศรัทธาในการเป็นผู้นำกลุ่ม

๒.๑ ด้านกายภาวนา

ภาวะผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาวนา เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ดำรงอยู่แบบเดิมๆ ไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การเข้ามาของกองทุนต่างๆ จาก

ความช่วยเหลือจากทางภาครัฐ เช่น กองทุนเงินล้าน กองทุนแม่ เป็นต้น รวมถึงการสั่งงาน การดำเนินงานหลายขั้นตอน จะทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ อยู่รอด ดำรงอยู่ได้ยาก ในอนาคตกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ต่างๆ ทั่วประเทศต้องมีศูนย์กลางการติดต่อ การประสานงานทั้งในระดับจังหวัด ทั่วประเทศ ร่วมมือกันเชื่อมโยงกันเป็นโยงใยเป็นเครือข่าย ในขณะเดียวกันโครงสร้างภายในองค์กรก็ต้อง จะต้องกระจายความสามารถในการการตัดสินใจให้กับคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ให้เพิ่มขึ้น และมีลำดับขั้นการดำเนินงานให้น้อยที่สุด และต้องเปลี่ยนแปลงกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ให้รองรับและก้าวหน้าให้ทันความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ท้าทายและมีอิทธิพลต่อความอยู่รอดและตั้งอยู่อย่างมั่นคง ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพราะว่าปัจจุบันมีแรงกดดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสภาพแวดล้อมต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และรวดเร็ว กลุ่มต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันกับกองทุนอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากภาครัฐ หรือว่า หนี้ในระบบที่เป็นตัวแทรกซ้อน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ ผู้วิจัยมองว่าผู้นำ พร้อมทั้งคณะกรรมการ จึงมีโครงการดำเนินงาน ลดรายจ่ายกับคนในชุมชน เช่น โครงการฉาบปูนทาสีบ้าน ศูนย์สาธิตการตลาด ร้านค้าชุมชน เป็นการปลูกฝังเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้การออม เป็นการมุ่งเป้าการพัฒนาคนในชุมชนที่ทำมาหากินเลี้ยงชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนก่อเวรภัยทำลายผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เป็นการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ช่วยแก้ปัญหาให้แก่คนในชุมชน ที่สามารถสร้างสรรค์เกื้อกูลสังคม และธรรมชาติ

๒.๒ ด้านศิลปาวนา

เมื่อสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ได้รับการเจ็บไข้ ป่วย มีอันต้องล้มหมอนนอนเสื่อ ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ พร้อมคณะกรรมการผู้บริหารฝ่ายต่างๆ บางส่วนจะเป็นคนลงไปดูแลสมาชิกด้วยตัวเอง ที่บ้าน หรือที่งานศพพร้อมกับมอบเงินส่วนที่เป็นสวัสดิการที่ทางกลุ่มได้จัดตั้งขึ้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจ็บก็เยี่ยมไข้ ตายก็เยี่ยมผี อยู่ก็ดีกัน ซึ่งสามารถสร้างความเชื่อถือ เชื่อมั่น และความเคารพนับถือที่ผู้ตามคือ สมาชิกมีให้กับผู้นำกลุ่ม ผู้บริหารคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างความเป็นมิตรที่ดีกับผู้ได้บังคับบัญชา และสมาชิกก็มั่นใจว่า สามารถเข้าพบเพื่อปรึกษาได้โดยง่าย เพราะว่าผู้นำกลุ่มให้ความสนใจในความเป็นอยู่ที่ดีและความต้องการของผู้ได้บังคับบัญชา อีกทั้งผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ยังมีการเทศน์ ปาฐกถาธรรม เวลาการประชุม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเชิญชวนให้ผู้ได้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรึกษาหารือกับผู้ได้บังคับบัญชา เพื่อขอแนวคิดและความคิดเห็น ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมของผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บางครั้งผู้วิจัยสังเกต และได้รับการบอกเล่าจากการสัมภาษณ์ที่น่าเชื่อถือได้ว่า ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้บูรณาการความคิดและแนวคิดของผู้ได้บังคับบัญชา คือ คณะกรรมการ สมาชิกกลุ่มไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีที่กลุ่มหรือองค์กรจะนำไป เช่น พื้นที่ศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ที่เวลาสิ้นปี ผู้นำคณะกรรมการ สมาชิก ได้ปรึกษารื้อกันว่า เงินปันผลเยอะควรนำไปสร้างประโยชน์อะไร ที่เกิดแก่

ชุมชน จึงมีการลงมติ ความคิดว่าควรสร้างถนน สร้างสำนักงาน ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ผู้นำก็รับฟังและปฏิบัติเกิดเป็นถาวรวัตถุที่สวยงาม ใช้คัมค่าเกิดประโยชน์ เป็นเงินหลายล้านบาทซึ่งไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือการบอกบุญเรียราย ทอดผ้าป่า เป็นต้น เมื่อสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ได้รับการเจ็บไข้ ป่วย มีอันต้องล้มหมอนนอนเสื่อ ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ พร้อมคณะกรรมการผู้บริหารฝ่ายต่างๆ บางส่วนจะเป็นคนลงไปดูแลสมาชิกด้วยตัวเอง ที่บ้าน หรือที่งานศพ พร้อมกับมอบเงินส่วนที่เป็นสวัสดิการที่ทางกลุ่มได้จัดตั้งขึ้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจ็บก็เยี่ยมไข้ ตายก็เยี่ยมผี อยู่ก็ดีกัน ซึ่งสามารถสร้างความเชื่อถือ เชื่อมมั่น และความเคารพนับถือที่ผู้ตามคือ สมาชิกมีให้กับผู้นำกลุ่ม ผู้บริหารคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ซึ่งถือได้ว่า เป็นการสร้างความเป็นมิตรที่ดีกับผู้ได้บังคับบัญชา และสมาชิกก็มั่นใจว่า สามารถเข้าพบเพื่อปรึกษาได้โดยง่าย เพราะว่าผู้นำกลุ่มให้ความสนใจในความเป็นอยู่ที่ดีและความต้องการของผู้ได้บังคับบัญชา อีกทั้งผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ยังมีการเทศน์ ปาฐกถาธรรม เวลาการประชุม ซึ่งถือได้ว่า เป็นการเชิญชวนให้ผู้ได้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรึกษาหารือกับผู้ได้บังคับบัญชา เพื่อขอแนวคิดและความคิดเห็น ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมของผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บางครั้งผู้วิจยสังเกต และได้รับการบอกเล่าจากการสัมภาษณ์ที่น่าเชื่อถือได้ว่า ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้บูรณาการความคิดและแนวคิดของผู้ได้บังคับบัญชา คือ คณะกรรมการ สมาชิกกลุ่มไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีที่กลุ่มหรือองค์กรจะนำไป เช่น พื้นที่ศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ที่เวลาสิ้นปี ผู้นำ คณะกรรมการ สมาชิก ได้ปรึกษาหารือกันว่า เงินปันผลเยอะควรนำไปสร้างประโยชน์อะไร ที่เกิดแก่ชุมชน จึงมีการลงมติ ความคิดว่าควรสร้างถนน สร้างสำนักงาน ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ผู้นำก็รับฟังและปฏิบัติเกิดเป็นถาวรวัตถุที่สวยงาม ใช้คัมค่าเกิดประโยชน์ เป็นเงินหลายล้านบาทซึ่งไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือการบอกบุญเรียราย ทอดผ้าป่า เป็นต้น

ระบบต่างๆ ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้น ผู้วิจยมองว่า เป็นการจัดวางรูปแบบขึ้นเพื่อให้เป็นสวัสดิการและเป็นเครื่องมือและเป็นสื่อช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยดำเนินไปในทางที่ดีจะอำนวยผลดีแก่สมาชิกในชุมชน ทั้งหมดเป็นวิสัยทัศน์ของผู้นำ การปฏิบัติตนทางกายให้มีความเจริญ ฝึกอบรม ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายคือภายนอก หมายถึงเกิดจากการเห็นชุมชนอื่นแล้วนำมาจัดตั้งกับชุมชน มีกลุ่มเป็นของตน การกระทำดังกล่าวของผู้นำนั้นสมดังพุทธพจน์ว่า

“คนที่เป็บัณฑิต มีปัญญามาก ย่อมคิดการ มิใช่เพื่อเบียดเบียนตน มิใช่เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น มิใช่เพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย เมื่อจะคิด ย่อมคิดการที่เกื้อกูลแก่ตนที่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ที่เกื้อกูลแก่คนทั้งสองฝ่าย ที่เกื้อกูลแก่ทั้งโลกเลยทีเดียว”

๓.๔ ด้านปัญญาภาวนา

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ไม่มีเงินเดือนให้กับคณะกรรมการ ที่ดำรงอยู่ตามแผนต่างๆ เพียงแค่มีเงินพิเศษให้กับผู้ที่เป็นคณะกรรมการ ที่มาปฏิบัติทุกเดือน ซึ่งไม่มากมายอะไร จำนวน

๓๐๐-๔๐๐ บาท ขึ้นอยู่กับเงินที่เก็บดอกเบี้ยได้ ดังนั้นอำนาจในทางวินัยเมื่อคณะกรรมการกลุ่มจึงเป็นเรื่องที่มีอำนาจพิเศษ ที่น่ากลัว เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ เพราะว่าหากเกิดเรื่องที่ไม่คาดฝัน เช่น การโกงบัญชี ปรับแต่งบัญชี ก็เหมือนกับว่า เป็นการโกงเงินของญาติพี่น้องของตนเอง โกงเงินของคนทั้งชุมชน ตรงจุดนี้ โกงเงินพระ โกงเงินวัด ผู้นำกลุ่มที่เป็นพระจึงเหมือนกับว่า มีอำนาจอยู่พิเศษอยู่ในตัว

ความสัมพันธ์ โครงสร้างงาน อำนาจในตำแหน่ง ปัจจัย ๓ สิ่งที่กำลังกล่าวนั้น มีความสัมพันธ์กันในลำดับหนึ่ง คือ ความพึงพอใจ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามเป็นไปด้วยดี ลักษณะงานกำหนดไว้ชัดเจน และผู้นำมีอำนาจมาก ถ้าปัจจัย ๓ สิ่งที่กำลังกล่าวนั้น มีลักษณะตรงกันข้ามก็ได้ชื่อว่ามีความไม่น่าพึงพอใจเกิดขึ้นในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

นอกจากนั้นการที่พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นอกจากจะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแล้ว การที่วัดตั้งอยู่ในชุมชน มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนต้องสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับชุมชนด้วย และต้องประกอบด้วยความเมตตา ไม่เป็นผู้หนึ่งเฉยต่อความทุกข์ยากของฆราวาส ญาติโยมที่ได้อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ สิ่งเหล่านี้จึงถือเป็นคุณลักษณะหรือองค์ประกอบประการหนึ่งที่ผู้นำทุกคนควรมี เพราะว่าผู้นำทุกคน เป็นผู้นำแต่ไม่ได้มีภาวะผู้นำเหมือนกันทุกคนเสมอไป ทำให้การเป็นผู้นำกลุ่มนั้นๆ ประสบความล้มเหลว ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายมากกว่าผลดี ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ แบบขึ้นน้ำ ที่พฤติกรรมมุ่งงานสูง และมุ่งความสัมพันธ์สูง ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่เป็นพระสงฆ์จะมีพฤติกรรมทั้งสั่งการและสนับสนุนด้วยการปลุกเร้ากระตุ้นตามแนวทางหลักธรรมที่ตนมีออกไปด้วย เป็นผลออกไปที่เรียกว่า ทำให้สมาชิกในกลุ่ม เกิดความมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีวิธีการแปลงสู่การปฏิบัติ คือ การที่สมาชิกร่วมกันมาสะสมทรัพย์ร่วมกันผ่านกลุ่ม นอกจากเป็นการออมแล้ว ยังเป็นสิ่งสมบุญร่วมกันด้วย เพราะกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือกัน การที่ทุกคนได้เสียสละทรัพย์ของตนมาผ่านกลุ่ม แสดงให้เห็นว่า สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทุกคนมีจิตคิดจะช่วยเหลือกัน การที่ทุกคนได้เสียสละทรัพย์ของตนมาออมผ่านกลุ่ม แสดงให้เห็นว่า สมาชิกทุกคนมีจิตคิดจะช่วยเหลือเพื่อสมาชิกที่เดือดร้อนให้พ้นจากความเดือดร้อน โดยแปลสภาพการให้ความช่วยเหลือจากที่เป็น นามธรรมเป็นสิ่งที่เห็นเป็นผลผ่านเงินซึ่งเป็นสื่อกลาง เพราะว่า เงินไม่ดี ไม่ชั่ว แต่ว่าทุกคนต้องใช้เงินผ่านเงินซึ่งเป็นสื่อกลางของกลุ่ม เพราะคนที่เดือดร้อนได้ขอกู้เงินจากกลุ่มไปบรรเทาความเดือดร้อน ซึ่งเงินกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้น คือ เงินที่สมาชิกทุกคนมาออมร่วมกัน ทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์แต่ละเดือนมีเงินให้สมาชิกกู้เพิ่มขึ้น จึงเท่ากับว่า สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ทุกคนได้ช่วยบรรเทาความเดือดร้อน ให้เพื่อนสมาชิกท่านอื่นด้วย จึงเป็นการแปลงสภาพความช่วยเหลือให้ปรากฏเห็นผลที่เป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น มากกว่าการที่นั่งสวดมนต์หรือว่า แผ่เมตตาให้กับเพื่อนสมาชิกกลุ่มที่สูญเสีย สูญหายไป ซึ่งการทำแบบนี้ของผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้น แสดงออกถึงความเป็นมิตร นำคบหาสมาคม ช่วยเหลือแก่สมาชิก

ดังที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพิจารณาว่า การกระทำของผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เชิงสถานการณ์ เป็นเสมือนกับมุ่งความสัมพันธ์ที่สูง ผู้นำมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้นำจะมีบทบาทที่สำคัญในการเป็นผู้อำนวยความสะดวกและ สื่อสารทำความเข้าใจกับกลุ่มนอกจากนั้น ผู้วิจัยพิจารณาว่า การมีเมตตา ช่วยเหลือและสงเคราะห์ มาสู่การปฏิบัติที่เป็นสิ่งที่จับต้องได้ การที่สมาชิกกลุ่ม ในพื้นที่มีการเข้าวัด มักน่ายก นำสวดแผ่เมตตา ตอนเมื่อทำบุญเรียบร้อยจะมีการนำสวดแผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งมีความเป็นนามธรรมที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ว่า มีใครรับไปได้ หรือไม่แต่ว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทั้งสองแห่ง โดยการนำของพระสงฆ์ และคณะกรรมการ ได้แปลงความมีเมตตา ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้มีผลเป็นรูปธรรมจับต้องสัมผัสได้โดยการช่วยเหลือสมาชิกที่เดือดร้อนผ่านกิจกรรมกลุ่ม คือ การจ่ายเงินสวัสดิการช่วยเหลือต่างๆ เช่น ยามเจ็บต้องนอนดูอาการที่โรงพยาบาล ทางกลุ่มก็จะมีเงินสวัสดิการจ่ายให้ วันละ ๓๐๐ บาท หรือว่า ยามจาก ทางกลุ่มก็จะมีเงินปันผลให้ ไม่ต่ำกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท เป็นการแสดงความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน อันเป็นคุณสมบัติของผู้นำตามสถานการณ์ ในส่วนระดับของผู้นำกับผู้ตาม เพื่อให้เกิดความจงรักภักดีต่อกลุ่ม เป็นการสร้างแรงศรัทธาของผู้นำอีกทางหนึ่ง

เพราะเงินที่นำมาช่วยเหลือเรื่องสวัสดิการแก่สมาชิกนั้นเกิดขึ้นมาจากผลกำไรจากเงินที่สมาชิกสะสมร่วมกันและมีการปล่อยเงินกู้เป็นประจำเดือน ทุกเดือน เมื่อสิ้นปีแล้วจึงนำมาตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการกลุ่ม เพื่อไว้เป็นกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน เช่น ป่วยนอนโรงพยาบาล ดังที่กล่าวข้างต้น ทางกลุ่มจะนำเงินจากกองทุนสวัสดิการนี้ไปช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนนั้นๆ ซึ่งเงินที่กลุ่มนำไปตั้งกองทุนสวัสดิการนั้นก็คือ เงินของสมาชิกทุกคน ดังนั้น เมื่อกลุ่มช่วยเหลือสมาชิกที่เดือดร้อนจึงเท่ากับว่า สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในการสงเคราะห์เพื่อนในชุมชนด้วย สมาชิกทุกคนได้ทำบุญ คือ การสงเคราะห์ผู้ที่มีความเดือดร้อนผ่านกระบวนการกลุ่ม เป็นการผ่อนคลายความทุกข์ในชุมชนที่สมาชิกมี

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เชิงสถานการณ์ตามหลักภาวา ๔ สามารถอธิบายได้ว่า ภาวะผู้นำกลุ่มที่มีประสิทธิผล ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมผู้นำเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ด้วย เช่น การเยี่ยมเยียน สมาชิก การประชุมกลุ่ม หากมีคำถามว่า ที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามสถานการณ์ เป็นผู้นำที่ดีหรือเปล่า ผู้วิจัยคิดพิจารณาว่า เป็นผู้นำที่ดีของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพราะว่า ประการแรกมีการให้รางวัลกับผู้ได้บังคับบัญชาเวลาสิ้นปีที่ปันผล ผู้นำกลุ่มไม่ได้นำเงินที่ผลดอกไปใช้จ่ายส่วนตัว หรือมุ่งสร้างถาวรวัตถุแก่วัดอย่างเดียว แต่ว่า นำเงินจำนวนเหล่านั้นมาซื้อเสื่อบ้าง ข้าวสาร เป็นรางวัลแก่คณะกรรมการ ประการที่สอง ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชาว่า รางวัลมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของเป้าหมายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นทางเลือกหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม ประการที่สาม ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถอธิบายให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา คือ

คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ได้ทราบว่า เป้าหมายของกลุ่มเป็นอย่างไร เพราะว่าเมื่อผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมตามแนวทางทั้งสามประการนี้ จะทำให้สมาชิกกลุ่มได้รับแรงจูงใจ พร้อมทั้งจะยอมรับความเป็นผู้นำในตัวของผู้ในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ส่วนที่ ๒ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง

ปัญหาที่ต้องการทราบ คือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง และมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง สรุปผลได้ดังนี้

๑. ด้านหลักพุทธธรรมภาวนา ๔(กายภาวนา คีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา)

ข้อใดที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถใช้เป็นหลักในการพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

การพัฒนาเรื่องกายภาพ ผู้นำต้องมีความพร้อมทางกายภาพพร้อมที่สุด ต้องมีอยู่มีกินมีใช้ มีความพร้อม คนที่จะทำงานรับใช้คนอื่นได้ อย่างแรกเลยตนเองต้องมีความพร้อมเช่น อย่างแรกเรื่อง ภาวนิตกาย ก็คือการพัฒนาเรื่องอาชีวะ การพัฒนาเรื่องการออม คนต้องมีอยู่มีกิน เช่น ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ก็ต้องใช้เรื่องการออม เอามาเป็นเครื่องมือเป็นแรงจูงใจให้เกิดการอยากทำตาม เพราะว่าคนมันต้องอาศัยปากอาศัยท้อง คือ ต้องอาศัยปากท้องจึงอยู่ได้ คือ ผู้นำมองเห็น สิ่งเดียวที่จะน้อมนำบุคคลให้น้อมนำมาปฏิบัติ หลอมรวมบุคคลให้อยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุขปัจจัยภายนอกก็เลยเอาเงินทอง และนำมาเป็นตัวแปรในการพัฒนาตน ตามความต้องการ แต่การออมก็ต้องไปสร้างอาชีวะถ้ามีเงินมีทองพอแล้ว ก็สร้างอาชีวะไปส่งเสริมอาชีวะให้ดี มีอยู่มีกิน เอาเงินไปต่อเงิน

การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีความมั่นคง มีกินมีใช้ ผู้นำต้องมีความพร้อมประการแรกเลยก็ คือ อาชีวะ การออม เพื่อเป็นเครื่องมือที่พัฒนาให้คนในชุมชน ปฏิบัติตาม โดยเริ่มให้คนมีความสุขก่อน แล้วสร้างอาชีวะที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ การจะพัฒนาด้านกายนั้น ต้องอาศัยศีลเป็นเครื่องควบคุม เพราะว่าถ้าไม่มีศีลควบคุมแล้ว ทางพระพุทธศาสนาไม่ถือเป็นการพัฒนาทางกาย แต่ตรงกันข้ามถ้าพัฒนากายด้านเดียวแล้ว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการส่งเสริมให้เกิดต้นเหตุความทะยานอยาก เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งปรนเปรอบำรุงร่างกายให้เจริญ การพัฒนากายแยกต่างหากจาก จริยธรรม เพราะว่าล้าพังความเจริญทางกายอย่างเดียว ย่อมไม่มีความหมายเป็นการศึกษา จะเป็นการสนับสนุนให้ค้นหาได้ ดังนั้น ภาวนา ๔ ทั้งหมดเป็นปัจจัยที่จะสามารถพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ภาวนา ๔ นั้น ทั้ง ๔ ข้อ มีความสำคัญพอๆ กัน

๒. ด้านหลักพุทธธรรม ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา) ข้อนั้น

วัตถุประสงค์ในการพัฒนากาย ก็เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือ ทำให้อินทรีย์เหล่านั้น มีความเฉียบคม มีความละเอียด มีความละเอียด มีความไว มีความคล่อง มีความชัดเจนคล้ายกับการฝึกทักษะและเพื่อฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษหรือสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ไม่ให้เข้ามาสู่อินทรีย์ภายใน โดยมีใจเป็นตัวรับรู้ทั้งหมด และต้องมีความพร้อมก่อนการพัฒนากายมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ในความพร้อมส่วนตัวซึ่งหมายถึงความดีหรือบุญเก่า เป็นทุนเดิม สถานที่หรือที่โคจรไป บุคคลที่ควรคบหาสมาคมด้วย คือ คนที่เป็นกัลยาณมิตร

ดังนั้น หลักธรรมภาวนา ๔ กับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ถือได้ว่าเป็นเงื่อนไข ระหว่างกาย พฤติกรรม จิตปัญญา สัจจะสะสมทรัพย์ตั้งอยู่ตรงกลาง สิ่งทีกล่าวมาก็จะล้อมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คือ กาย พฤติกรรม จิต และปัญญา กาย และอาชีพ ความเป็นอยู่ ชีวิต พฤติกรรม รูปแบบ จิตใจและปัญญา เป็นเงื่อนไข สัจจะสะสมทรัพย์ เป็นเงื่อนไขของคนทำกรรม ถ้าคุณทำกรรมดี ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ภาคเหนือตอนล่าง สามารถเอาตัวนี้มาเชื่อมโยงเป็นสาระได้ โดยใช้วัตถุม้าเป็นตัวล่อให้คนในชุมชนทำกรรมดี คนเห็นว่าง่าย คนก็อยากทำความดี ไม่ต่างกับเด็กตัวเล็กๆ ไม่ต่างอะไรกับพวกฝึกจระเข้ ฝึกช้าง ฝึกลิง คนก็เป็นสัตว์เหมือนกัน ก็ต้องฝึก ฉะนั้นถ้ามีสิ่งล่อ สิ่งเล่า คนในชุมชน ก็อยากทำความดี ไม่มีตัวล่อ ไม่ตัวเล่า จะไปประกอบความดีอะไร ก็ไม่สามารถไปได้ เพราะว่าคนในชุมชน หรือว่าคนทั่วไปยังติดเรื่องเหล่านี้อยู่มากเพราะว่าเป็นชีวิตที่ประกอบอยู่ด้วยการทำมาหากินเลี้ยงชีพ

๓. ด้านผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จึงจะได้ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา) ในข้อนั้น

เมื่อผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ซึ่งรวมถึงคณะกรรมการ มีความพร้อมในเรื่องการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านดังกล่าวแล้ว สิ่งที่จะทำให้ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ได้หลักธรรมภาวนา ๔ ข้อนั้น ต้องมีบุคคลที่พร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือ เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินตามได้ถูกต้อง ที่พร้อมจะบอกวิธีการโดยการทำให้อู อยู่ให้เห็น

การที่ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จะเข้าถึงหลักธรรมภาวนา ๔ ได้นั้น ต้องมีบุคคลที่เราเชื่อมั่นศรัทธา เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านที่เป็นพหูสูตรทรงปัญญาสามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนไวกว่าและที่สวดควรเว้นผู้เป็นคนพาล มิใช่บัณฑิตเสีย เพราะฉะนั้น การพัฒนาปัญญาหมายถึง การพัฒนาความรู้ทั่ว ปรัชญาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง

ปัญญา เป็นเครื่องวินิจฉัยความรู้ที่ได้ยิน ได้ฟังมา คือ ความรู้ที่เข้ามาเป็นข้อมูลดิบ เป็นของดิบ ยังไม่รู้ว่าเป็นอย่างใด มีคุณค่าอย่างไร จะเอาไปใช้อย่างไร ถ้าคนไม่มีปัญญา ความรู้นั้นก็เอามากองไว้เฉยๆ ไม่รู้ว่าจะเอาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร แต่คนที่มีปัญญาจะสามารถวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นได้ว่า ถ้าเราจะทำอะไรให้สำเร็จ สักอย่างหนึ่งจะต้องเอาความรู้นี้ไปใช้ไปทำอย่างไร แต่คนที่มีปัญญาจะสามารถวินิจฉัยได้เลือกเฟ้นได้ว่า ถ้าเราจะทำอะไรให้สำเร็จ สักอย่างหนึ่ง จะต้องเอาความรู้นี้ไปใช้ทำอย่างไรไปดัดแปลงอย่างไร เอาความรู้ที่เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ความรู้ที่สามารถสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งต่างๆ ความรู้ที่สามารถคิด พิจารณาวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นกลั่นกรองได้ เชื่อมโยงประสานได้ ทำให้เอาสุตะ หรือข้อมูลข่าวสารวิชาการต่างๆ ไปใช้งาน สามารถจัดสรร จัดการทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จได้ ความรู้อย่างนี้ แบบนี้ ถึงจะเรียกว่า ปัญญา

ส่วนที่ ๓ รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ตามหลักภาวนา ๔

ปัญหาที่ต้องการทราบ คือ รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง และมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ตามหลักภาวนา ๔ สรุปผลได้ดังนี้

๑. ด้านหลักพุทธธรรม ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา) ในการพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์อย่างไร

การเป็นผู้นำที่สำคัญที่สุด ต้องเป็นเหมือนอย่างพระพุทธเจ้า เป็นตัวอย่าง เข้าไปตั้งองค์กรเมื่อตั้งองค์กรเข้ามาแล้ว ก็มีการขยายองค์กร คือ บุคคลที่บวช ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา ก็เลยกลายเป็นสมาชิกสังคมสงฆ์ขึ้นมา นี่คือการจัดองค์กร

การเป็นผู้นำ ในพระพุทธศาสนามีตัวอย่างที่ดีเป็นแบบอย่างทิฏฐานุคติ ที่สร้างบารมีสั่งสมมานับแต่อดีตชาติ และพระชาติสุดท้ายก็ได้บรรลุธรรมการบรรลุธรรมของพระองค์นั้น ก็ไม่ได้เกิดประโยชน์แก่พระองค์เพียงผู้เดียว แต่ว่าเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น เมื่อเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นแล้วก็ทรงตั้งองค์ที่จะเป็นความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ซึ่งปัจจุบันองค์กรนี้ก็ยังคงอยู่เป็นองค์กรที่เป็นประโยชน์แม้ล่วงเวลามาเนิ่นนาน ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยอาศัยหลักธรรมนั้น ต้องสร้างความพร้อมด้านแรงจูงใจใฝ่รู้สร้างสรรค์ ให้อยากประพฤติ ปฏิบัติตนตาม การใช้หลักธรรมพัฒนาภาวะผู้นำนั้น ๑. กระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง ๒. สร้างแรงจูงใจ ๓. ดำเนินการอบรมอย่างต่อเนื่อง ๔. มีการประเมินผลเป็นระยะๆ การที่ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ หรือบุคคลที่เป็นผู้นำ ต้องการพัฒนาด้านนี้ ต้องมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง โดยการสร้างแรงจูงใจ มีความชอบใจที่จะเป็นผู้นำคนอื่น เพื่อนำคุณสมบัติข้อนั้นมาช่วยเหลือคนอื่น ในกลุ่มสัจจะ

สะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน และต้องมีการอบรมฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง มีการประเมินผลติดตามผลเป็นระยะ

การพัฒนาผู้นำรวมถึงสมาชิกได้นั้นต้อง สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้นำรวมถึงสมาชิก เพื่อชักนำคนเหล่านั้นเข้ามาที่กลุ่มแล้ว ที่ทางกลุ่มมีพระสงฆ์ที่ต้องการให้คนในชุมชนพ้นจากทุกข์ความทุกข์ด้านกายภาพ และสร้างความสุขทางใจด้วยการปฏิบัติธรรม เกี่ยวกับหลักสัจจะ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ การรักษาศีล การพัฒนาดังกล่าวจะทำให้เกิดความสำเร็จในด้านต่างๆ เช่น มีแนวทัศนะในการมองโลก ที่นิยมเรียกว่า โลกทัศน์และชีวทัศน์ต่างๆตลอดจนทัศนคติพื้นฐานที่สืบเนื่องจากความเห็น ความเข้าใจ และความใฝ่ฝันเหล่านั้น และมีผลต่อการแสดงออกทางกาย และวาจา

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดจากการสนทนา ประชุมกลุ่ม อบรมสัมมนาทางวิชาการ สามารถพัฒนาสติปัญญาให้เกิดขึ้นได้ ทำให้ผู้นำเกิดการเรียนรู้อย่างประจักษ์แจ้งเป็นพหุสูตร มืองค์ ๕ ได้แก่

- ๑) การฟังมาก อ่านมาก (พหุสูตรา)
- ๒) การจับประเด็นหรือสาระ และจำได้ (ธตา)
- ๓) การท่องบ่น หรือพูดได้ให้จนคล่องแคล่ว (วจสา ปริจิตา)
- ๔) การคิดพิจารณาจนเจนใจ (มนसानุเปกขิตา)
- ๕) การเข้าใจลึกซึ้ง แจ่มแจ้งด้วยปัญญา(ทัญญูยา สุปตัญญูตา)

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาด้วยหลักธรรมภาวนา ๔ และสิ่งอื่นๆ ที่สำคัญสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาผู้นำให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงและถูกต้องเหมาะสมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนำไปใช้ในกระบวนการพัฒนาทางศีลธรรมของผู้นำกลุ่มและสมาชิกรุ่นต่อไป

๒. ด้านกระบวนการในการใช้หลักพุทธธรรม ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา) ในการพัฒนาภาวะผู้นำ

กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต้องยึดหลักของการสร้างศรัทธาคู่กับปัญญา ซึ่งตรงกับหลักสากลที่เน้นแรงจูงใจใฝ่รู้ การสร้างศรัทธานั้นเกิดจากองค์ประกอบภายนอก ๓ ประการ ที่เรียกว่า ปรโตโมสะ ได้แก่

- ๑) บุคคลผู้สั่งสอนอบรม มีความรัก ความเข้าใจ ให้ความเอาใจใส่ใกล้ชิด
- ๒) บุคคลผู้สั่งสอนอบรม มีความรู้
- ๓) บุคคลผู้สั่งสอนอบรม สามารถเร้าความสนใจให้ผู้เรียนใฝ่เรียนรู้ใฝ่เรียน

บรรยากาศและสภาพแวดล้อม ช่วยสร้างความสัมพันธ์ สร้างอารมณ์ที่แจ่มใส เบิกบาน และชักนำให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิต เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ แบบสอนฝั่งเดียว One Way กระบวนการ คือ ใช้เวทีสังเคราะห์ กระบวนการถอดองค์ความรู้ ใช้วิธีการ

แลกเปลี่ยนการเสริมเรื่องของการมีส่วนร่วม ดึงจากส่วนที่มีประสบการณ์ขึ้นมา แล้วก็วิเคราะห์ถึงศักยภาพของกระบวนการ กำหนดเส้นทางในการปฏิบัติการร่วมกัน ก็จะเกิดแนวคิดในการบริหารงาน การประชุม การใช้เวทีสานเสวนา และถอดองค์ความรู้ แลกเปลี่ยน และการมีส่วนร่วม จากประสบการณ์ แล้ววิเคราะห์ศักยภาพของกระบวนการ แล้วมีการกำหนดเป้าหมายการบริหารเป็นกระบวนการปฏิบัติงาน ที่เป็นปัจจัยภายนอกที่ดี การพัฒนาภาวะผู้นำ ตามหลักภวนา ๔ ทำให้สติปัญญา เกิดขึ้นยังต้องอาศัยปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ หรือการรู้จักคิดโดยแยกกาย ซึ่งการคิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุมีผล และคิดเร้ากุศล ก็จะเกิดความรู้ที่ได้ลงเป็นข้อสรุปให้แก่นตนเองอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ถูกต้องเรียกว่าอุดมการณ์ ซึ่งกระบวนการจากผู้เชี่ยวชาญบางท่านก็กล่าวว่าเป็นกระบวนการที่สอดคล้องได้เป็นอย่างดีในการพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ปลุกฝังค่านิยมอุดมการณ์ก่อน เป็นอันดับแรก อุดมการณ์สำคัญ เป็นสิ่งสำคัญ ถ้าปูฐานแน่น แม้แต่น้ำโคลนทะเลพัดก็ทำอะไรไม่ได้ ฐานก็ยังอยู่ การสร้างอุดมการณ์ เป็นกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ ๑. ชื่อสัตย์ ๒. คุณธรรม ๓. ความรับผิดชอบ ๔. ความละเอียดรอบ ๕. ความรักในงาน ๖. ความสามัคคี

กระบวนการแรกที่พัฒนาภาวะผู้นำนั้นก็คือ ต้องทำให้ผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการตระหนักรู้ถึงอุดมการณ์ของแต่ละกลุ่มที่ตั้งไว้ โดยที่แต่ละกลุ่มก็จะมีอุดมการณ์แตกต่าง ซึ่งอุดมการณ์จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับผู้นำ เพราะจะเป็นการกำหนดเป้าหมายและแนวทางในการทำงานเพื่อชุมชน และถ้าผู้นำมีวิสัยทัศน์ที่กว้างและไกล กับอุดมการณ์ที่จะนำพาองค์กรของตนให้ประสบความสำเร็จก็จะสามารถกำหนดเป้าหมายได้กว้างและไกลกว่าองค์กรอื่น ทำให้กลุ่มได้รับโอกาสในการทำงานทำงานได้ดีกว่า ก้าวหน้ากว่าสามารถกำหนดยุทธศาสตร์ และแผนการทำงาน รวมทั้งโครงการที่มีความชัดเจนถูกต้อง มุ่งแก้ปัญหา เพื่อช่วยเหลือชุมชนที่ตนได้อาศัยอยู่ ทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในพื้นที่ของตนก้าวล้ำหน้าคู่แข่งผู้นำที่มีอุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ที่ดี จะต้องเป็นนักจินตนาการ แต่สามารถนำความคิดเหล่านั้น มาสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงได้ จึงต้องเป็นผู้สะสมประสบการณ์ด้วยตนเองจากการศึกษา ค้นคว้า และนำมาประมวลเป็นความรู้ เปรียบเทียบเหตุการณ์ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์กลุ่มอื่น จังหวัดอื่น จากอดีตปัจจุบันที่จะเชื่อมโยงไปสู่อนาคต โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น ด้านเศรษฐกิจชุมชน การเมืองท้องถิ่น และสังคมระดับใหญ่ และกระแสทางราชการ เพราะว่าปัจจุบัน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์กำลังถูกทำลายจากกองทุนหมู่บ้าน แล้วนำสิ่งเหล่านั้นมาตรวจสอบกับปัจจัยภายใน คือ จุดแข็ง จุดอ่อน พิจารณากับ โอกาส และอุปสรรคกำหนดเป็นเป้าหมาย เผยแพร่อุดมการณ์กับวิสัยทัศน์ของตน ให้สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบ มีเจตคติไปในทิศทางเดียวกัน ให้เข้าใจอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ของตนเอง เริ่มแรกอาจมีเสียงขัดแย้งหรือความคิดเห็นที่หลากหลาย แต่ว่าเมื่อทุกคนยอมรับในสิ่งที่ผู้นำคิด อุดมการณ์และวิสัยทัศน์ สมาชิกกลุ่มก็จะมองเห็นเป้าหมายและภาพอนาคตแห่งความซื่อสัตย์ สุจริตการประกอบอาชีพเสริม ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การมีโอกาสเข้ามาปฏิบัติธรรม สมาทานศีลขัดใจตน และที่สำคัญ คือ การได้มีส่วนร่วมในการกำหนด

นโยบายแสดงความคิดเห็นเรื่องต่างๆ ที่ทางกลุ่มร้องขอ จะเป็นพลังสำคัญในการให้ความร่วมมือในดำเนินไปอย่างมีแบบแผน กฎกติกา ที่ทางกลุ่มได้ตั้งไว้ ไม่มีปัญหาให้มีการฟ้องร้องดำเนินคดี และนำไปสู่ผลสำเร็จ

๓. ด้านวิธีการในการใช้หลักพุทธธรรม ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศิลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา) ในการพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

พระสงฆ์มีฐานะที่สำคัญทางสถาบันสังคมอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ การที่จะพัฒนาภาวะผู้นำได้ต้องอาศัยการเรียนรู้หนังสือทั้งทางโลกทางธรรม เพื่อให้รู้ทั้งคติโลก เรื่องราวความรู้ทางบ้านเมือง คติธรรม เรื่องราวหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะว่าการศึกษาคือความรู้ จึงต้องควบคู่กับคุณธรรม ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ต้องยึดหลักภาวนา ๔ เพื่อให้สนับสนุนและส่งเสริมกันและกันเพื่อให้เป็นนักปกครองที่ดี เพื่อที่จะให้เป็นผู้ในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีคุณภาพและศักยภาพไปในตัว ประการแรก กายภาวนา ต้องเกิดขึ้นกับกรรมกรก่อนสมาธิ การทำสมาธิ แบบอย่างการทำสมาธิของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีสถาบันวิปัสสนาธุระ เดิน ยืน นั่ง นอน ตรงนี้สามารถนำเสนอ เป็นกรอบ ระหว่างสมาธิกับกลุ่มให้เข้าใจ วิธีการพัฒนา ส่วนทางกายผู้นำคณะกรรมการ สมบูรณ์มาอยู่แล้ว ศิลก็ต้องมีกรอบปัญญา

ดังนั้น สิ่งที่ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ควรเพิ่มในตนนอกจากหลักธรรมภาวนา ๔ หรือหลักอื่นๆ แล้วก็ต้องมีการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาภาวะผู้นำ เพื่อทำหน้าที่หลัก ๓ ประการ คือ ประการแรก ทำหน้าที่ในการให้ความรู้ ทางวิชาการและความรู้ในการวางแผน เพราะว่าเมื่อได้ศึกษาแล้ว ก็สามารถนำไปใช้งานและสร้างสรรค์การอยู่ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มต่อไป ประการที่สอง ทำหน้าที่ในการชี้แนะแนวทางในการปกครองเพื่อในอนาคตข้างหน้า ที่สมาชิกรุ่นต่อไปจะได้ขึ้นมาทำหน้าที่ทดแทน และประการที่สาม เพื่อพัฒนาจิตใจตนเอง เพื่อพฤติกรรมที่ดีและเหมาะสมต่อไป

๔. ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง

กระแสโลกาภิวัตน์ ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ที่ให้ความเที่ยงตรง ฉับไว รวดเร็ว ประหยัดกำลังคน ในการทำงานในเรื่องเกี่ยวกับบัญชีได้แล้ว มีผลกระทบต่อกลุ่มเพราะว่า ทางกลุ่มเน้นความสำคัญในการสร้างสัมพันธภาพมีการพบปะกัน ใช้คนในชุมชนปฏิบัติงาน เขียนบัญชีมากกว่าจะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีความทันสมัยนอกจากนั้น เมื่อเกิดเรื่องราว เช่น การโกงด้วยการปรับบัญชีกันแล้วหรือเหตุการณ์ต่างๆ การตัดสินใจบางครั้งของผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ ก็มีความเมตตาสงสาร ไม่ยึดโยงกติกา หรือกฎหมายบ้านเมืองเพราะว่าสงสารทำให้บางครั้งไม่สามารถดำเนินการกับคนผิดได้ตามโทษที่กฎหมายกลุ่มได้ตั้งขึ้น และกฎหมายบ้านเมือง ไม่ตัดสินใจเด็ดขาดเป็นการตัดสินใจที่

อะลุ่มอล่วย เรียกมาทำสัญญากันว่าจะใช้สิน นี่เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่ง ผู้นำประธานกลุ่มต้องตัดสินใจ ไม่ควรปล่อยไว้เป็นเยี่ยงอย่าง คราวนี้ปล่อยไปแล้วก็ยังเป็นสมาชิกกลุ่มนั่งทำงาน ปล่อยให้กลางแคลงใจ กัน

ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ภาคเหนือตอนล่าง พื้นที่วิจัยทั้งสองแห่ง ทำให้สังคมชาวชนบทที่เป็นที่ตั้งกลุ่มตัวอย่าง ก็เป็นเหมือนกับองค์กรอื่นๆ ที่กำลังประสบปัญหาที่ทำทลายดังกล่าว แต่เป็นปัญหาที่เล็ก เพราะว่าหากมองถึงความสำเร็จที่ทำให้ประชาชนได้รับปัจจัยพื้นฐานที่สนองความต้องการจนทำให้กลุ่มเกิดความมั่นคง มีเงินหมุนเวียนภายในกลุ่มทั้งสองกลุ่มไม่ต่ำกว่า ๔๐ ล้านบาท สมาชิกไม่ต่ำกว่า ๓๕,๐๐๐ คน ทำให้ระบบย่อยของสังคม มีความเข้มแข็งคงรูปอยู่ได้ หลักการทำงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง มุ่งเน้นการปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมในการร่วมมือกันเพื่อการสะสมทรัพย์เพื่อช่วยเหลือกลุ่มในสังคม ที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ โดยเน้นให้ทุกคนเป็นผู้มีสัจจะเป็นหลักพื้นฐานของการรวมกลุ่ม

๕.๑.๒ สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง อายุการเป็นสมาชิก โดยแจกแจงตามความถี่ และค่าร้อยละ

กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม จำแนกตามตัวแปร ปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒ เป็นเพศชายจำนวน ๑๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘ ประชากรส่วนใหญ่ มีอายุ ๓๐ - ๓๙ ปี จำนวน ๑๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๙ ซึ่งส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๑๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๗ ประชากรที่เป็นสมาชิกกลุ่มมีจำนวนมากที่สุด คือ ๓๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๖ และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ๖-๑๐ ปีจำนวน ๑๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๔

๒. ความเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง

คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม โดยรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๗๓๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับน้อย ๗ ด้าน ระดับปานกลาง ๕ ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ๑) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความสามารถในการตกลงใจโดยฉับพลัน กล่าวตัดสินใจและประกาศ ข้อตกลงอย่างจริงจังและชัดเจน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๘๔ ๒) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความสามารถในการให้ฟังพาทะมาชิกในด้านการใช้ชีวิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.=๔๐๑ ๓) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างรวดเร็วและถูกต้อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๘๔ ๔) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีเจตคติที่ดีกับพุทธศาสนา และศิลปวัฒนธรรมในชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๓๗ ๕) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความสนใจในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๗๒ ๖) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความมุ่งมั่นอยู่ใน

ศีลธรรม เชื่อถือไว้ใจได้ ในเรื่องการทำงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๒๙๑ ๗) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความรู้ที่ทันสมัยกับเทคโนโลยีสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๒๘๒ ๘) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาและสมาชิกให้ได้รับการศึกษาอยู่ตลอดเวลา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๒๕๖ ๙) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความมั่นคงและจริงจังในการพยายามทำเป้าหมายขององค์กรให้เป็นจริงขึ้นมา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๒๔๕ ๑๐) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๒๐๕ ๑๑) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีวิธีการที่แน่นอนในการบริหารงานไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๒๒๗ และ ๑๒) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความโปร่งใสภายในองค์กรที่ตรวจสอบได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๑๖๗) ตามลำดับ

คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๖๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ๑) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้มีรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความจริง ในการบริหารจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๐๓ ๒) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางกายได้ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๐๘ ๓) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้มีรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความจริง ในการบริหารจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๔๔ ๔) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความมั่นคงทางอารมณ์ในการบริหารกลุ่มใช้ระเบียบกฎในการบริหารกลุ่ม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๓๗ ๕) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มี พฤติกรรมที่พึงประสงค์ทางที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๐๕ ๖) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการสำรวมกาย วาจา ใจ เวลาอยู่ในที่สาธารณะ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๑๑ ๗) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีจิตใจที่มั่นคงในการบริหารกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๒๗ ๘) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาตามกฎหมายระเบียบของกลุ่มด้วยดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๑๔ ๙) ผู้นำสัจจะสะสมทรัพย์สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากความกดดันอันเกิดจากการบริหาร และแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบมีขั้นตอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๐๔ ๑๐) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้มีภาวะปกติ เคารพกฎปฏิบัติ ตามระเบียบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๙๕ ๑๑) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีคุณภาพจิต เชื่อในกรรม การกระทำ ผลของการกระทำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๘๗ และ ๑๒) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สร้างแรงกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานในงานที่ได้รับมอบหมาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๕๙

ด้านคุณลักษณะภาวะผู้นำตามสถานการณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๘๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๑๑ ด้าน อยู่ในระดับน้อย ๑ ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ๑) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการศึกษาทางด้านร่างกายและมีการออกกำลังกายมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๗๕ ๒) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการพัฒนาทางด้านการดูแลสุขภาพร่างกายตามวัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๔๐ ๓) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้มีความสามารถพัฒนาในการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๒๕

๔) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาความสามัคคีขององค์กรอย่างเป็นระบบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๔๗ ๕) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถมองการณ์ไกล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๕๗ ๖) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ควรผ่านการอบรมเรื่องบาปบุญคุณโทษผลของกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๗๘ ๗) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้มีความมุ่งหมายเสริมสร้างความรู้ทางกฎกติกา มารยาทขององค์กร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๒๓ ๘) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้มีการศึกษาลาดเฉียบแหลมทำประโยชน์แก่สังคมได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๙๕ ๙) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีอบรมทางด้านกายเพื่อละเว้นสิ่งเสพติดที่เป็นพิษต่อร่างกาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๐๔ ๑๐) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้มีการศึกษาทางจิตดี ร่าเริงแจ่มใส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๓๙๔ ๑๑) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้ฝึกอบรมทัศนคติที่ดีต่อมารยาทของสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๒๖ และ ๑๒) ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นผู้พัฒนาตนมีความริเริ่มสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๔๔๓ ตามลำดับ

๓. ผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ต่อ รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ต่อรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง เป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ เพศ, อายุ, วุฒิการศึกษา, ตำแหน่ง, อายุการเป็นสมาชิก การทดสอบสมมติฐานได้ผลตามสมมติฐานแต่ละข้อดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน คือ กลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิงทางด้านคุณลักษณะภาวะผู้นำไม่แตกต่างกัน

ส่วนโดยรวมและรายด้าน คือ ด้านคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และด้านคุณลักษณะภาวะผู้นำตามสถานการณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๒ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน คือ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ในภาพรวมและรายด้าน ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน คือ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน คือ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีอายุการเป็นสมาชิกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน คือ สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่มีอายุการเป็นสมาชิกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ไม่แตกต่างกัน

๔. ผลปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง

ผลการทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Correlation ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๑ แสดงว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ด้านกายภาพมีความสัมพันธ์กับด้านภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ($r=0.366$) ด้านกายภาพมีความสัมพันธ์กับด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับปานกลาง ($r=0.429$) ด้านกายภาพ มีความสัมพันธ์กับ ด้านภาวะผู้นำตามสถานการณ์ ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับปานกลาง ($r=0.576$)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ด้านศีลภาวนา มีความสัมพันธ์ กับด้านภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ($r=0.337$) ด้านศีลภาวนา มีความสัมพันธ์กับด้านภาวะผู้นำการ

เปลี่ยนแปลง ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับปานกลาง($r=.๔๒๘$) ด้านศีลภาวนา มีความสัมพันธ์กับ ด้านภาวะผู้นำตามสถานการณ์ ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันที่ระดับปานกลาง ($r=.๕๔๘$)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ด้านจิตตภาวนา มีความสัมพันธ์กับด้านภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ($r=.๓๑๙$) ด้านจิตตภาวนา มีความสัมพันธ์ กับด้านภาวะผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลง เป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ($r=.๓๙๐$) ด้านจิตตภาวนา มีความสัมพันธ์กับด้านภาวะผู้นำตามสถานการณ์ ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ($r=.๔๓๕$)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ด้านปัญญาภาวนา มีความสัมพันธ์กับด้านภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ในด้านบวก เป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ($r=.๒๙๐$) ด้านปัญญาภาวนา มีความสัมพันธ์กับ ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ($r=.๓๔๐$) ด้านปัญญาภาวนา มีความสัมพันธ์กับด้านภาวะผู้นำตามสถานการณ์ ในด้านบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับปานกลาง ($r=.๔๕๓$)

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ จะกล่าวถึง รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ คุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากการศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ต้องมีความซื่อสัตย์ ต่อกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นอันดับแรก อันดับที่สองต้องมีความสุจริต ไม่คดโกง กลุ่มถึงจะดำเนินการไปได้เพราะว่าปัจจุบันที่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บางกลุ่ม ต้องหยุดดำเนินการ ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมเบื้องต้น ที่สะท้อนถึงคุณลักษณะภาวะผู้นำต้องมีความรู้สึกรังเกียจห่วงหาผูกพันที่ตนได้ร่วมกันก่อตั้ง โดยที่ภายในกลุ่มก็มีคนในชุมชนและญาติมิตรที่รู้จักเห็นหน้าตากันอยู่เสมอ เพราะว่าความซื่อสัตย์ที่ต้องบริหารจัดการมีเงินหมุนเวียนของสมาชิกหากไม่มีความซื่อสัตย์มีความคดโกง กลุ่มก็จะมีปัญหาการฟ้องร้อง ดำเนินคดี หรือว่าหยุดดำเนินการ และต้องไม่ทิ้งหลัก ๓ ประการ คือ ๑. หลักจักขุมา มีวิสัยทัศน์ มองเห็นความขาดแคลนความวิฤติ หรือความที่จะเจริญก้าวหน้าอย่างชัดเจน ๒. วิรุโธ ต้องจัดคนลงกับงาน

เป้าหมายที่ทําอย่างชัดเจน ถ้าจัดคนลงเข้ากันดีการดำเนินงานมันก็จะจัดผิดตัวผิดฝาผิดตัวจนมันก็เสียได้แล้วไม่เจริญ สุดท้าย ๓. นิสสยสัมปันโน คือ คนในกลุ่มองค์กรเขาอยากได้เพื่อนมากกว่าศัตรู คือ มีนิสสยสัมปันโน ชุมชนนั้นต้องไม่สร้างศัตรู และต้องไม่เปลี่ยนมิตรเป็นศัตรู เป็นญาติที่ดีก็ต้องเป็นมิตรที่ดี เป็นมิตรที่ประคับประคองกัน

แสดงให้เห็นว่า ๑) คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมที่ยึดหลักการตัดสินใจแบบประชาธิปไตย คือ ผู้นำต้องรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แล้วนำความคิด เพื่อที่จะหาข้อยุติ การตัดสินใจต้องใช้หลักประชาธิปไตย เพราะกลุ่มใช้หลักการมีส่วนร่วม โดยยึดโยงกับข้อของสมาชิกเป็น ส่วนร่วม กรรมการมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก ก็จะฟังเสียงของสมาชิกเป็นส่วนใหญ่ในการตัดสินใจ และ ๒) คุณลักษณะภาวะผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลง ผู้นำมีความโดดเด่น ด้านความโปร่งใส บรรทัดฐานที่ผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการที่แสดงความโปร่งใสเรื่องบัญชี นั้นรวมถึงการเริ่มที่ตนวางตัวให้โปร่งใส ไม่ลึกลับให้สมาชิกติดต่อได้ง่าย เป็นสิ่งที่คุณลักษณะอีกอย่างหนึ่ง และยึดหลักการนำธรรมะเข้ามาสอดแทรก เหมือนกลุ่มต้นแบบที่ได้ดำเนินการมา มีการกล่าวปฎิญาณตนสมาทานศีล ก่อนจะเริ่มกุ้และสงและกระทำในกลุ่มที่ตั้งอยู่ที่วัดเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมความโปร่งใสให้แก่สมาชิกและ คณะกรรมการ ที่เป็นผู้นำให้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของกลุ่มเกิดความหวงแหน ในขณะเดียวกันที่กลุ่มตัวอย่างภาคเหนือตอนล่าง มีการดำเนินงานคล้ายคลึงกัน มีการรักษา ปันผลกัน ความโปร่งใส คือ ต่างคนต่างทำหน้าที่ตรงนี้ มีสมุดบัญชี มาบอกมาลบแสดงให้เห็นทุกเดือน ด้านการตัดสินใจ ๓) อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นคุณลักษณะภาวะเชิงสถานการณ์ ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีความเป็นผู้นำแบบ ประณีประนอม ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ที่เป็นประธาน คณะกรรมการ จะให้ความสำคัญกับความ ยุติธรรมกับสมาชิกกลุ่มที่มุ่งให้เป็นธรรม และการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ร่วมงาน จาก บทบาทของผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ที่ยึดคุณธรรมด้วยการละอคติ ๔ คือ ความลำเอียงอันเป็น สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความวุ่นวาย คือ มีจิตใจที่เที่ยงตรง ไม่เอนเอียงด้วยรัก และชัง ไม่เข้าเติมเมื่อ ผู้อื่นประสบความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม สอดคล้องกับ งานวิจัยของ **พระเทพปริยัติเมธี** ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งใน สังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธนั้นมีลักษณะอยู่ ๓ อย่าง คือ ๑) คุณลักษณะภายนอก คือ มีรูปร่างสง่างามน่าเคารพศรัทธาเลื่อมใส ตลอดทั้งมีพลังกำลังแข็งแรง มีสุขภาพที่ดี และมีความ เพียร ๒) คุณลักษณะภายใน คือ มีความรู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความชำนาญในงาน มีมนุษยสัมพันธ์ ดี ๓) มีความแตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งความแตกต่างนี้ จะทำให้ผู้ได้บังคับบัญชา เกิดความเคารพนับ ถือมีความเชื่อมั่นมีความเชื่อฟังอย่างจริงใจ วิถีทางของการที่จะเป็นผู้นำที่ดี ซึ่งมีหลักธรรมหรือ คุณธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้นำที่ดีซึ่งมีหลักธรรม หรือ คุณธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้นำ โดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม หลักธรรมของผู้นำ ดังนี้ คือ ๑) หลักธรรมสำหรับครองตน ได้แก่ เบญจศีลเบญจธรรม สปัปฺริสธรรม

พลธรรม ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิธรรม คหบดีธรรม อธิปไตย กัลยาณมิตรธรรม อริยทรัพย์ธรรม ยุติธรรม อริยธรรม อคติธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา จากเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องจัดทำให้ลุล่วงไปมี ๔ ประการ คือ ๑) วิวาธิการณ ๒) อนูวาธิการณ ๓) อาปัตตาธิการณ ๔) กิจจาธิการณ และอธิการณสมณะเป็นชื่อแห่งสิกขาบทหรือสิกขาบทแห่งธรรม แปลว่า “สำหรับระงับอธิการณ” มี ๗ ประการ คือ ๑. สัมมุขานีย แปลว่า ระงับอันจะพึงทำในที่พร้อมหน้า ๒. สติวินัย แปลว่า ระงับยกเอาสติขึ้นเป็นหลักให้สมมติ เพื่อการรับรู้ร่วมกัน ๓. อมูหวินัย แปลว่า ระงับที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว ๔. ปฏินญาตรณะ แปลว่า ทำตามรับ ๕. เยภุยยสิก แปลว่า ตัดสินตามคำของคนมากเป็นประมาณ ๖. ตัสสปาปิยสิกา แปลว่า กิริยาที่ลงโทษแก่ผู้ผิด ๗. ตินวัตถการวินัย แปลว่า ระงับดังกลบไว้ด้วยหญ้า การนำหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย ได้ดีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครองตน ปกครองคน และปกครองงาน โดยมีหลักธรรมที่จำเป็นต้องมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรนั้น โดยหลักการสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมซึ่งเป็นหลักคิดหลักธรรมในการทำงานร่วมกันในองค์กร^๑ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อภิษฎา ศรีเครือดัง** ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธของผู้บริหารสตรีในมหาวิทยาลัยของรัฐ ผลการวิจัยพบว่า นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีจะต้องมีคุณสมบัติด้านจักษุมา คือ ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีปัญญากว้างไกล ต้องเป็นผู้ฉลาดสามารถในการวางแผน และฉลาดในการใช้คน การเป็นนักบริหารต้องรับผิดชอบในการวางแผน และควบคุมคนเป็นจำนวนมาก การวางแผน (Planing) เป็นการกำหนดลำดับกิจกรรมที่จะต้องกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการขององค์กร หรือหน่วยงาน หรือการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงความยุ่งยากหรืออุปสรรคที่พึงจะมี หรือการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้การกำหนดให้มีแผนงานเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ปัญญาของมนุษย์และใช้ความเพียรพยายามที่จะนำทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์การวางแผนที่ดียอมทำให้ประสบผลสำเร็จถึงครั้งหนึ่ง ซึ่งการวางแผนเปรียบเสมือนการทำนายอนาคต จึงเป็นไปตามหลักจักษุมาของพระพุทธองค์^๒

๕.๒.๒ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

^๑พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร), “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย, รายงานการวิจัย”, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ๒๕๕๓).

^๒อภิษฎา ศรีเครือดัง, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธของผู้บริหารสตรีในมหาวิทยาลัยของรัฐ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

จากการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า การพัฒนาเรื่องกายภาพ ผู้นำต้องมีความพร้อมทางกายภาพพร้อมที่สุด ต้องมีอยู่มีกินมีใช้ มีความพร้อม คนที่จะทำงานรับใช้คนอื่นได้ อย่างแรกเลยตนเองต้องมีความพร้อมเช่น อย่างแรกเรื่อง ภาวิตกาย ก็คือการพัฒนาเรื่องอาชีพ การพัฒนาเรื่องการออม คนต้องมีอยู่มีกิน เช่น ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ก็ต้องใช้เรื่องการออม เอามาเป็นเครื่องมือเป็นแรงจูงใจให้เกิดการอยากทำตาม เพราะว่าคนมันต้องอาศัยปากอาศัยท้อง คือ ต้องอาศัยปากท้องจึงอยู่ได้ คือ ผู้นำมองเห็น สิ่งเดียวที่จะน้อมนำบุคคลให้น้อมนำมาปฏิบัติ หลอมรวมบุคคลให้อยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุขปัจจัยภายนอกก็เลยเอาเงินทอง และนำมาเป็นตัวแปรในการพัฒนาตน ตามความต้องการ แต่การออมก็ต้องไปสร้างอาชีพถ้ามีเงินมีทองพอแล้วก็ สร้างอาชีพไปส่งเสริมอาชีพให้ที่มีอยู่มีกิน เอาเงินไปต่อยอด การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีความมั่นคง มีกินมีใช้ ผู้นำต้องมีความพร้อม ประการแรกเลยก็คือ อาชีพ การออม เพื่อเป็นเครื่องมือที่พัฒนาให้คนในชุมชน ปฏิบัติตาม โดยเริ่มให้คนมีความสุขก่อน แล้วสร้างอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ การจะพัฒนาด้านกายนั้น ต้องอาศัยศีลเป็นเครื่องควบคุม เพราะว่าถ้าไม่มีศีลควบคุมแล้ว ทางพระพุทธศาสนาไม่ถือเป็นการพัฒนาทางกาย

แสดงให้เห็นว่า การเสริมสร้างภาวะผู้นำ ต้องเสริมสร้างทั้ง ๔ ด้าน พร้อมกัน คือ กาย ภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา เพราะว่าหากการเสริมสร้างทางกายแยกต่างหากจากจริยธรรม ลำพังความเจริญทางกายอย่างเดียว ย่อมไม่มีความหมายเป็นการศึกษา จะเป็นการสนับสนุนให้ทันหาได้ ดังนั้น ภาวนา ๔ ทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นปัจจัยที่จะสามารถพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ภาวนา ๔ นั้น ทั้ง ๔ ข้อ มีความสำคัญพอๆ กัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **รุ่งโรจน์ ศิริพันธ์** ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ การพัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญา และหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาภาวะผู้นำ ได้แก่ หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยระบุปัญหาและอุปสรรคของผู้นำมี ๘ ด้าน ได้แก่ วิสัยทัศน์ ด้านความคิดริเริ่ม ด้านการสื่อสาร ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการทุจริต ด้านความรับผิดชอบ ด้านการใช้อำนาจ และด้านวุฒิภาวะทางอารมณ์ เป้าหมายในการพัฒนามี ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ หรืออารมณ์ และด้านความคิด สัมมาทิฐิพัฒนาผู้นำด้านวิสัยทัศน์สัมมาสังกัปปะพัฒนาด้านความคิดริเริ่ม ทั้ง ๒ ด้านนี้จัดเป็นการพัฒนาผู้นำในด้านความคิด สัมมาวาจา พัฒนาด้านการสื่อสาร สัมมากัมมันตะ พัฒนาด้านความซื่อสัตย์ สัมมาอาชีวะ พัฒนาแก้ปัญหาด้านการทุจริต ๓ อย่างนี้จัดเป็นการพัฒนาผู้นำในด้านพฤติกรรม และสัมมาวาโยมะ พัฒนาด้านความรับผิดชอบ สัมมาสติ พัฒนาด้านการใช้อำนาจ สัมมาสมาธิ พัฒนาด้านวุฒิภาวะทางอารมณ์ ๓ อย่างนี้ จัดเป็นการพัฒนาผู้นำในด้านจิตใจหรืออารมณ์ และหลักทศพิธราชธรรม คือ ความไม่ฉลาดจากธรรม ใช้พัฒนาปัญญา

ตะปะ ใช้พัฒนาบารมี ชั้นดี ความสามารถในการทำงาน ศิล พัฒนาความไม่ประมาท ทาน พัฒนาการมี
กัลยาณมิตร การบริจาค ความซื่อตรง และความอ่อนโยนใช้พัฒนาการมีมนุษยสัมพันธ์ และความไม่
โกรธ พัฒนาการควบคุมอารมณ์ของผู้นำ^๓

**๕.๒.๓ รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชน
ยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ตามหลักภาวนา ๔** ซึ่งผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชน
ยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่างตามหลักภาวนา ๔ พบว่า การเป็นผู้นำ ในพระพุทธศาสนามีตัวอย่างที่ดี
เป็นแบบอย่างทิฏฐานาคติ ที่สร้างบารมีสั่งสมมานับแต่อดีตชาติ และพระชาติสุดท้ายก็ได้บรรลุธรรม
การบรรลุธรรมของพระองค์นั้น ก็ไม่ได้เกิดประโยชน์แก่พระองค์เพียงผู้เดียว แต่เกิดประโยชน์แก่
ผู้อื่น เมื่อเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นแล้วก็ทรงตั้งองค์ที่จะเป็นความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ซึ่งปัจจุบันองค์ภิกษุนี้
ยังคงอยู่เป็นองค์ภิกษุที่เป็นประโยชน์แม้ล่วงเวลามาเนิ่นนาน

แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยอาศัยหลักธรรมนั้น
ต้องสร้างความพร้อมด้านแรงจูงใจใฝ่รู้สร้างสรรค์ ให้อยากประพฤติ ปฏิบัติตนตาม การที่ผู้นำกลุ่ม
สัจจะสะสมทรัพย์ หรือบุคคลที่เป็นผู้นำ ต้องการพัฒนาตนนั้น ต้องมีความกระตือรือร้นในการพัฒนา
ตนเอง โดยการสร้างแรงจูงใจ มีความชอบใจที่จะเป็นผู้นำคนอื่น เพื่อนำคุณสมบัติข้อนั้นมาช่วยเหลือ
คนอื่น ในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน และต้องมีการอบรมฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง มี
การประเมินผลติดตามผลเป็นระยะ ไม่ปล่อยทิ้งไว้เพียงแค่จัดอบรมตามงบประมาณ ที่องค์กรตนมี
เท่านั้น เพื่อให้เกิดมีความพร้อมด้านสติความตื่นตัว ในการทำกิจของตน และเป็นการเปิดโลกทัศน์
ความคิดใหม่ ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีแนวคิดที่เรียกว่า วิสัยทัศน์ คือ การมองว่า การที่กรรมการ
ในส่วนที่เป็นผู้นำควรที่จะได้รับอะไรแปลกใหม่ จากกลุ่มอื่นๆ ที่ปฏิบัติ มีระบบเหมือนกันกับเรา แล้ว
นำสิ่งเหล่านั้นมาปฏิบัติกับองค์กรของตน เปรียบกับทางพระพุทธศาสนาแล้วเรียกว่า ปรโตโฆสะ การ
รับฟังเสียงข้างนอก หมายถึง การรับรู้สิ่งข้างนอก รวมถึง สิ่งแวดล้อมต่างสถานที่ หรือความคิด การ
กระทำจากคนอื่น แล้วนำมาพิจารณาโดยแยกคาย ส่วนสมาชิกกลุ่มนั้น ก็จะมีการส่งเสริมเรื่องอาชีพ
เนื่องจากผู้นำมองเห็นว่า ภูเงินไปแล้วใช้ไม่ตรงประเด็นตามที่แจ้งความประสงค์ การสร้างอาชีพเสริม
จากการทำไร่ ทำนา เป็นการสร้างความช่วยเหลือกันและมีน้ำใจต่อกัน ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์
ต้องมีการพัฒนาตนให้รู้เท่าทันทั้งทางโลก ทางธรรม การศึกษาทางคณะสงฆ์ นักธรรมตรี โท เอก
เปรียญธรรม ไม่เพียงพอ ต้องเรียนทางโลกควบคู่กันไปด้วย เช่น ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีแนวความคิดในการให้การศึกษาแก่

^๓ รุ่งโรจน์ ศิริพันธ์, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

คณะกรรมการที่เป็นผู้นำ ไปศึกษาคูณงานที่จังหวัดอื่น เพื่อดูกลุ่มอื่นมีกลยุทธ์การวางแผนงาน ส่วนสมาชิกมีการส่งเสริมให้ฝึกอบรมอาชีพเพิ่ม ซึ่งถือว่าเป็นวิสัยทัศน์อย่างหนึ่ง ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ **อุทัย ไสวมันคง**^๔ ได้วิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” ผลการวิจัยพบว่า หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้อำนาจความรู้ แนวความคิด ด้วยวิธีการเพื่อผลของการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและกีดขวางพฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น สารของแนวทางนี้จึงมีความหลากหลายในเนื้อหา และรายละเอียดในแต่ละขั้นของกระบวนการ ซึ่งไม่เพียงครอบคลุมเนื้อหาเฉพาะด้านแนวคิดหรือองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม แต่รวมถึงศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ การบริหารจัดการด้านการเงิน ฯลฯ เพื่อให้มีความเหมาะสมสำหรับสังคมปัจจุบัน หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมอาศัยการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความคิดเห็น ประสพการณ์ ระหว่างกัน เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากการแบ่งปันประสพการณ์ในระหว่างการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมการระดมสมอง กิจกรรมแบ่งปันประสพการณ์ การเรียนรู้จากกรณีศึกษาที่ใช้ได้ผลดีในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่องค์การด้านการพัฒนาผู้นำ ส่วนแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา ประกอบด้วยแนวทางตามกระบวนการพัฒนา ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ แนวทางการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๒ แนวทางการออกแบบการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๓ แนวทางการดำเนินการพัฒนาและขั้นตอนที่ ๔ แนวทางการประเมินผลการพัฒนาและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา** ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมกลุ่ม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มในชุมชนนั้นๆ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เป็นความสำเร็จที่เกิดจากหลักการส่งเสริมของพระสงฆ์ โดยผ่านกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ที่ผสมผสานหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและหลักการพัฒนาเข้าด้วยกัน จนสามารถเชื่อมโยงคุณธรรม ความสามารถ ทรัพยากรเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นกิจกรรมของประชาชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือกันและกัน ด้วยการประหยัดและออมทรัพย์ร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสมทบทุนร่วมกันโดยอาศัยหลักการของสหกรณ์เป็นสำคัญ แก้ปัญหาความเดือดร้อนทางการเงินของครอบครัว การดำเนินงานกลุ่มให้ถูกต้องโดยอาศัยหลักการดำเนินงานจากการดำเนินงานจากการยึดมั่นในคุณธรรม ๕ ประการ คือ ความ

^๔อุทัย ไสวมันคง, “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๓).

ชื่อเสียง ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ และให้เกียรติกัน โดยสมาชิกจะได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมกัน สมาชิกกลุ่มจะมีการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเป็นการปลูกฝังการมีส่วนร่วมในชุมชน เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่นเกิดความร่วมมือร่วมใจกันในชุมชน สิ่งเหล่านี้จึงทำให้กิจกรรมในการรวมกลุ่มของสัจจะสะสมทรัพย์ประสบความสำเร็จและมีสมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปีทำให้เกิดผลต่อชุมชน คือ การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง^๕ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของไพโรจน์ พรหมมีเนตร ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม มีองค์ประกอบดังนี้ (๑) องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมพบว่า มี ๓ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ๑) หลักการพัฒนา ๒) ขั้นตอนและวิธีการพัฒนา ๓) เป้าหมายการพัฒนา (๒) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมพบว่ามี ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑. หลักการพัฒนา ใช้หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตสิกขา (สมาธิ) และอธิปัญญา(ปัญญา) ๓. ขั้นตอนและวิธีการพัฒนาประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ปริยัติ (การศึกษา) ปฏิบัติ (การปฏิบัติ ศีลภาวนาและปัญญาภาวนา)และ ปฏิเวธ (ผลการพัฒนาจากการศึกษาและปฏิบัติ) และ ๓. เป้าหมายการพัฒนา ภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม พบว่า มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในระดับมาก และ (๓) ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมพบว่า มีความเป็นประโยชน์ มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้พัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด^๖ และยังสอดคล้องกับการวิจัยสรตติ ติปุ ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของอาจารย์ที่ปรึกษาฝ่ายกิจการนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของอาจารย์ที่ปรึกษาฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างประกอบด้วย คุณลักษณะภาวะผู้นำ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านความรู้และความสามารถ ๒) ด้านเจตคติ ๓) ด้านบุคลิกภาพ ๔) ด้านทักษะการปฏิบัติงาน^๗

^๕ประพันธ์ สิริปัญญา, “บทบาทพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๖ไพโรจน์ พรหมมีเนตร, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม”, **วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^๗สรตติ ติปุ, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของอาจารย์ที่ปรึกษาฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง”, **ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๓).

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ปัจจุบันสถานศึกษา ภาครัฐ องค์กรเอกชน ได้ตระหนักถึงตัวผู้นำ คุณลักษณะภาวะผู้นำ สำหรับเป็นข้อปฏิบัติของผู้นำเป็นส่วนมาก และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักปฏิบัติที่แม้ผ่านมานานแล้ว ๒,๕๐๐ กว่าปี หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนาผู้นำ ยังสามารถเป็นแกนกลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการพัฒนาภาวะผู้นำได้ และยังทำให้คนในสังคมมีความสมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน นอกจากนี้แล้วหลักธรรมก็ยังเป็นที่มาสำคัญของกฎเกณฑ์ข้อบังคับในทางศีลธรรม เป็นระเบียบทางสังคมอันเป็นการควบคุมภายในด้านจิตใจที่กฎหมายมีอาจเข้ามาควบคุมได้ สิ่งนี้คือ คุณค่าของหลักธรรมที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมโดยเฉพาะเริ่มจากการประพฤติปฏิบัติตัวของผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีได้แล้วก็จะเป็นอย่างนี้ให้แก่อุบัติตามในระดับอื่นๆ ได้ ทำให้สามารถแก้ปัญหาวิกฤติผู้นำในกลุ่ม องค์กร และสังคมไทยได้

ผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ หรือผู้นำในระดับต่างๆ ควรนำผลงานชิ้นนี้ไป ประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนา การเสริมสร้าง ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล สร้างความมั่นใจให้กับ องค์กร สังคม และประเทศชาติและพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์และจำเป็นต่อการดำเนินงานในด้านต่างๆ และพัฒนาการ ในแต่ละองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เช่น

๑. สถาบันภาครัฐ ผู้นำภาครัฐทุกระดับควรตระหนักและให้ความสำคัญ ที่จะส่งเสริมและรณรงค์ให้ประชาชนได้น้อมนำเอาหลักธรรมภาวนา ๔ หรือหลักธรรมอื่นๆ ที่เหมาะแก่การพัฒนาชีวิตของตนไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำที่ดีของครอบครัว องค์กรและสังคมต่อไป เพื่อให้เกิดความสันติสุขของสังคม และควรมีนโยบายหรือเน้นย้ำให้ผู้นำในระดับต่างๆ เป็นผู้รอบรู้ในทุกๆด้านทั้งทางโลกและทางธรรม รวมไปถึงเป็นผู้มีความชำนาญในการบริหารองค์กรของตนในทุกด้าน

๒. สถาบันศาสนา พระสงฆ์ในฐานะผู้ที่ศึกษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา พึงศึกษาหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง และนำหลักการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้อบรมสั่งสอน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่สามารถนำมาใช้ได้จริง

๓. สถาบันการศึกษา ควรมุ่งเน้นและพัฒนาการเรียนรู้แบบบูรณาการตามกระบวนการของภาวนา ๔ หรือหลักธรรมอื่นๆ ที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เด็กและเยาวชนซึ่งจะเป็นผู้นำในภายหน้ามีคุณธรรมและจริยธรรม และนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันที่จะเกิดประโยชน์แก่ตนเอง

๔. กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ นอกพื้นที่การวิจัย ผู้นำควรให้ความสำคัญกับการแก้ไข ปัญหาในชุมชนด้วย เพราะารู้ปัญหาชุมชนเป็นอย่างดี นำมาบูรณาการกับกลุ่มของตน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรของตน และรักษาความเป็นแบบอย่างทางวัฒนธรรมการทำธุรกิจที่ดี

๕. ควรมีการเปิดหลักสูตรการฝึกฝนหรืออบรมภาวะผู้นำให้มากขึ้น และมีการให้ความรู้แก่ผู้นำในระดับต่างๆ ให้ครอบคลุมทุกรูปและต่อเนื่อง เพื่อให้มีสมรรถนะในการบริหารงานให้มากยิ่งขึ้น

๖. สถาบันภาครัฐกิจ ผู้นำควรให้ความสำคัญและนำหลักธรรม คือ ภาวนา ๔ และหลักธรรมข้ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการทำงานและบริการองค์กรของตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรของตน และรักษาความเป็นแบบอย่างทางวัฒนธรรมการทำธุรกิจที่ดี

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยเห็นว่าผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ควรปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทางในการเสริมสร้างภาวะผู้นำ ในประเด็นต่อไปนี้

๑. ควรนำหลักศีลภาวนามาเป็นหลักในการเสริมสร้างภาวะผู้นำ คือ ศีลภาวนา ในภาวนา ๔ หลักเบญจศีล เบญจธรรม มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำ ตลอดจนประชาชนคนทั่วไปในสังคม

๒. เรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้นำควรฝึกตนเองให้มีความอดทน อดกลั้น สร้างนิสัยอ่อนน้อม ถ่อมตน พัฒนามนุษยสัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่ม คณะกรรมการ ชาวบ้านในชุมชนของตนเองเข้ากับคนทุกระดับชั้น ปรับปรุงลักษณะนิสัยของตนเองอยู่เสมอ ให้เข้ากับคนอื่นๆ ให้ได้ ต้องสังเกตพฤติกรรมของตนเอง และความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น

๓. เรียนรู้คนรอบข้างทุกคน ผู้นำควรเข้าใจธรรมชาติของคนรอบข้างของตนเอง เป็นฐานความรู้เพื่อทำให้ผู้นำเข้าใจคนอื่นๆ ได้มากขึ้น คนส่วนใหญ่มุ่งมองผลประโยชน์เพื่อตนเอง จนลืมไปว่า จริงๆ แล้วการใช้ชีวิตอยู่บนโลกนี้ เราต้องใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ต้องมีการติดต่อสื่อสาร คนที่เข้าใจธรรมชาติของคนอื่นๆ ไม่ว่าจะสูงต่ำดำขาว หรือคนรวย คนจน ขอทาน ก็ตาม การที่เข้าใจความคิดของคนอื่น เข้าใจพฤติกรรมของคนอื่นจะเป็นคนที่สามารถมองเห็นความเป็นจริงของคนอื่นว่า เขาเป็นเช่นใด เข้าใจพฤติกรรมของคนอื่น จะเป็นคนที่สามารถมองเห็นความเป็นจริงของคนอื่นว่า เขาเป็นเช่นใด เมื่อฝึกทักษะการมองนิสัยของคนรอบข้างจนสามารถคุย ๒-๓ คำถาม หรือใช้เวลาอยู่กับเขาสัก ๑๐-๒๐ นาที แล้วสามารถบอกได้ว่า คนๆ นั้น มีลักษณะนิสัยคร่าวๆ เป็นอย่างไรได้ สิ่งที่กำลังกล่าวมาคือการเข้าใจธรรมชาติของคนอื่นๆ ได้ดี เมื่อเข้าใจคนอื่นได้ดี ก็จะสามารถนำสิ่งเหล่านี้ มาประยุกต์ใช้กับการเข้ากับเพื่อนร่วมงาน เข้ากับเจ้านาย หรือแม้แต่เข้ากับศัตรูได้ดีเช่นกัน การที่เรารู้จักเขาได้เร็วทำให้เราได้เปรียบ และสามารถนำคนอื่นฯ ได้ง่าย

๔. สื่อสารได้อย่างดี ไม่ว่าเรื่องยากแค่ไหนผู้นำก็ต้องสามารถสื่อสารให้ทั้งคนฉลาดและไม่ฉลาดเข้าใจได้ครบถ้วน ผู้นำต้องฝึกทักษะทั้งการพูด เขียน รวมถึงการตีความหมายของคำที่ผู้อื่นสื่อสารให้ได้ตรงประเด็น คนโง่ฟังคำอธิบายแล้วเข้าใจ คนฉลาดพูดนิดหน่อยถึงเข้าใจ ต้องรู้จักว่าคนที่เราสื่อสารด้วยนั้น มีความสามารถเช่นใด จะสื่อสารอย่างไรเพื่อให้คนหม่อมๆ เข้าใจได้อย่างพร้อม

กันและตรงกับสิ่งที่เราต้องการ ทักษะการสื่อสารเป็นหัวใจของผู้นำ เพราะผู้ตามจะทำตามได้อย่างถูกต้องตามความต้องการหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับการสื่อสาร

๕. หัตุนำทีมงาน ตั้งแต่เรื่องเล็กๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ขึ้นเรื่อย การเริ่มเป็นผู้นำเริ่มจากความมั่นใจเล็กๆ ที่สามารถนำเพื่อนให้พ้นภัย แก้ปัญหาให้กับเพื่อนๆ เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยความบาดหมางของเพื่อนๆ เป็นหัวหน้าทีมเล็กๆ ไปจนถึงหัวหน้าชั้น เจ้าของกิจการ ผู้นำประเทศ ผู้นำจะไต่เต้าหาสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่า เพื่อจะลองใช้ความสามารถนำพาไปให้ถึงจุดมุ่งหมาย และจะโยยหาการนำที่ใหญ่อขึ้นเรื่อยๆ เป็นธรรมชาติของผู้พิชิต ดังนั้นการเริ่มเป็นผู้นำ ก็ต้องหัตุนำพาคนตั้งแต่กลุ่มเล็กๆ ให้ประสบความสำเร็จ เพื่อสร้างความมั่นใจพื้นฐาน ก่อนจะไปนำกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น

๖. สร้างแนวคิดที่แตกต่าง แต่ความเป็นจริงและสามารถใช้ได้จริง และสื่อสารให้คนอื่นได้รับรู้ ผู้นำมักมีแนวคิดที่แตกต่างจากความคิดของคนสามัญ แต่สามารถทำให้ได้ผลจริงขึ้นแนวคิดเหล่านี้มักเกิดจากประสบการณ์และความเก่งกาจในการแยกแยะ วิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อยู่เป็นประจำ เมื่อแยกแยะได้ก็จะต้องสามารถกระจายความคิดที่รวบยอดออกมาเป็นแนวคิดโดยละเอียดได้ และ ความคิดจะเป็นรูปร่างได้ก็ต่อเมื่อ ต้องสื่อสารความคิดเหล่านั้นให้กับคนรอบข้างได้รับรู้อย่างดี ซึ่งต้องฟังการสื่อสารนั่นเอง

๗. สังสมประสบการณ์ และหาข้อดีและข้อเสียของการนำทีม แล้วเอามาปรับปรุง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของตนให้ดี คนที่ทำงานย่อมมีผิดพลาด การเป็นผู้นำก็เช่นกัน บางครั้งก็ต้องผิดพลาด หากมัวแต่กังวลกับข้อผิดพลาดเล็กๆ ที่ไม่สามารถแก้ไขได้แล้ว ก็จะเป็นการทำลายขวัญและกำลังใจตนเอง แต่หากมองในมุมว่า หากเกิดเหตุการณ์อย่างนี้อีก เราจะทำอย่างไรที่จะทำให้ดีขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง ควรทำในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพึ่งพาตนเองในชุมชนของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

๒. ควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาบุคคลเพื่อความเป็นผู้นำ ที่พัฒนาตน คนงาน จากประสบการณ์จริงของบุคคลที่ได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นผู้นำ ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดความเป็นผู้นำสร้างศรัทธาอย่างมีคุณค่า ที่ประสบความสำเร็จ

๓. ควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปศึกษาหาประสิทธิภาพ เพื่อให้เหมาะกับการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ทั่วไป

๔. ควรนำการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชนยั่งยืน ภาคเหนือตอนล่าง จากการวิจัยครั้งนี้ ไปใช้ในองค์กรต่างๆ เพื่อเปรียบเทียบว่ามีประสิทธิภาพแตกต่างกันหรือไม่